

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
Π.Μ.Σ. ΔΙΕΘΝΕΣ & ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ
ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ «ΔΙΕΘΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ»

ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΟ ΕΤΟΣ 2020-21

*«Η ελληνο-τουρκική διένεξη για την υφαλοκρηπίδα στο Αιγαίο: ιστορικό, νομικό,
πολιτικό υπόβαθρο και μελλοντικές προκλήσεις»*

*“The Greek-Turkish dispute over the Aegean continental shelf: historical, legal,
political context and future challenges”*

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Ναυσικά Βρεττάκη

Αθήνα, 2021

Τριμελής Επιτροπή

Αντώνιος Κλάψης, Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Πελοποννήσου

Κωνσταντίνος Υφαντής, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Μαρία-Ντανιέλλα Μαρούδα, Επίκουρη Καθηγήτρια Παντείου Πανεπιστημίου

Copyright © Βρεττάκη Ναυσικά, 2021

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας εργασίας, εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς το συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει την αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

*Στη μνήμη των παππούδων μου,
Παρασκευής & Ιωάννη, Ναυσικάς & Ιωάννη.*

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ABSTRACT.....	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι	8
Ιστορικό Πλαίσιο	8
Η ίδρυση του ελληνικού κράτους.....	9
Η ίδρυση του Τουρκικού κράτους.....	10
Τα σημεία της αντιπαράθεσης στο Αιγαίο	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ.....	15
Νομικό Πλαίσιο	15
Νομολογία και θαλάσσιοι χώροι.....	18
Η εναέρια διαμάχη των δύο κρατών	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ	24
Πολιτικό Υπόβαθρο της διένεξης στο Αιγαίο.....	24
Η κρίση των Ιμίων.....	31
Η διαμάχη για το Καστελλόριζο	34
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙV Μελλοντικές προκλήσεις στις σχέσεις των δύο χωρών.....	36
Επίλογος.....	42
Βιβλιογραφία	46

Περίληψη

Η ελληνοτουρκική διαφορά για την υφαλοκρηπίδα στο Αιγαίο αποτελεί μείζον ζήτημα της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής τα τελευταία πενήντα σχεδόν χρόνια. Σκοπός της διπλωματικής εργασίας είναι η ανάλυση της ιστορικής αναδρομής της ελληνοτουρκικής διένεξης σε συνάρτηση με την εξέλιξη του ορισμού της υφαλοκρηπίδας, όπως αυτή ορίζεται από το Διεθνές Δίκαιο. Θα αναλυθεί το ιστορικό, νομικό και πολιτικό υπόβαθρο της διαφοράς αυτής καθώς και οι πρόσφατες εξελίξεις. Τέλος, θα τεθούν ερωτήματα ως προς τις μελλοντικές προκλήσεις και θα εξετασθούν οι ενδεχόμενες λύσεις δια της διπλωματικής ή νομικής οδού.

Λέξεις-κλειδιά: Ελληνο-τουρκικές σχέσεις, υφαλοκρηπίδα, Αιγαίο, ελληνική εξωτερική πολιτική

Abstract

The Greek-Turkish dispute over the Aegean continental shelf has been a major issue of Greek foreign policy for the past fifty years. The purpose of this thesis is to present the historical background of this conflict in relation to the evolution of the definition of the continental shelf, as defined by International Law. The historical, legal and political background of this dispute as well as its recent developments will be analyzed. This thesis will also essentially examine questions regarding the future challenges and possible solutions through diplomatic or legal channels.

Keywords: Greek-Turkish relations, continental shelf, the Aegean Sea, Greek Foreign Policy.

Εισαγωγή

Η γεωπολιτική και στρατηγική σημασία του Αιγαίου χρονολογείται από τη γέννηση των ανθρώπινων πολιτισμών στην Εγγύς Ανατολή, όταν τα εδάφη αυτής της περιοχής συνδέθηκαν εγγενώς με τις πολιτιστικές, εμπορικές και στρατιωτικές ανταλλαγές μεταξύ των πληθυσμών της Δύσης και της Ανατολής. Τα σημαντικότερα ποιήματα του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού, η «Ιλιάδα» και η «Οδύσσεια», έχουν στον πυρήνα της αφήγησης τους πολιτισμούς αυτούς και ως κεντρικό σημείο συνάντησης το Αιγαίο Πέλαγος. Πολλοί μύθοι και θρησκευτικά χαρακτηριστικά έχουν βρει έκτοτε θέση στο ευρύτερο πλαίσιο αυτού του τμήματος της Μεσογείου. Για τους σύγχρονους στρατηγούς και γεωπολιτικούς αναλυτές, όπως οι Spykman και Mackinder, το Αιγαίο αλλά και το νησί της Κύπρου αποτελούν μέρος του Rimland. Η στρατηγική τους σημασία υπαγορεύεται από τον ρόλο τους ως φυσικά νότια σύνορα της ευρασιατικής περιοχής. Συμβουλευόμενος κάποιος έναν χάρτη, δεν είναι δύσκολο να κατανοήσει τη στρατηγική σημασία του Αιγαίου Πελάγους, το οποίο προβάλλει ως φυσικό μονοπάτι μεταξύ των εκβολών του στενού των Δαρδανελίων στα βόρεια και της κεντρικής και ανατολικής Μεσογείου προς τα νότια. Αυτή η πρώτη γεωγραφική παρατήρηση επιτρέπει κάποια γενική εξέταση του ρόλου του Αιγαίου Πελάγους ως κύριου συνόρου μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Η κατανομή των χιλίων οκτακοσίων περίπου νησιών και βραχονησίδων στο Αιγαίο Πέλαγος, που ανήκουν με ελάχιστες εξαιρέσεις, στην Ελλάδα, συνιστά γεωγραφική εγγύτητα και συνέχεια μεταξύ της κεντρικής χερσονήσου της Ανατολίας και της νότιας ελληνικής χερσονήσου, που αναπόφευκτα θέτει και τις δύο πλευρές σε σχέση μεταξύ τους σύμφωνα με την αρχή που έθεσε ο Κάπλαν: «Η θέση ενός κράτους στον χάρτη είναι το πρώτο πράγμα που το καθορίζει, περισσότερο από την κυβερνητική του φιλοσοφία» (Kaplan, 2013). Όπως παρατηρεί ο Smilden, η Κύπρος κατά τη μακρόχρονη ιστορία της έχει δεχτεί πολλές ξένες κυριαρχίες αφού στον σύγχρονο χάρτη της αρχαίας εποχής η Κύπρος φάνηκε να παίζει ζωτικό ρόλο ως στρατηγικός παίκτης μεταξύ Ανατολής και Δύσης, ιδίως, από την κατασκευή της διώρυγας του Σουέζ το 1869. Από εκείνο το σημείο και μετά ο γεωπολιτικός ρόλος της Κύπρου ως φυσικού αερομεταφορέα στην Ανατολική Μεσόγειο Θάλασσα ανανεώθηκε. Ο έλεγχος του νησιού επιτρέπει την άμεση εποπτεία των στρατηγικών εμπορικών οδών μεταξύ Ευρώπης και Ασίας, που διέρχεται κάτω από το Σουέζ, καθώς και άμεση επιρροή στην ακτογραμμή της Μέσης Ανατολής.

Παρότι η γεωγραφία εξηγεί τους άμεσους λόγους σύγκρουσης Ελλάδας και Τουρκίας στην περιοχή του Αιγαίου, ιστορικά, θρησκευτικά και πολιτιστικά στοιχεία εξακολουθούν να αποτελούν μέρος της αντίληψης που έχουν οι δύο χώρες για την ταυτότητα και την αντιπαλότητα τους. Παρά το επιχείρημα του Huntington ότι η σύγκρουση των πολιτισμών είναι ένα κύριο χαρακτηριστικό της μεταψυχροπολεμικής τάξης, οι ρίζες της αντιπαράθεσης που στηρίζονται στην θρησκευτική ταυτότητα μεταξύ των ανθρώπων που ζουν στις δύο πλευρές του Αιγαίου Πελάγους ανάγονται στην εποχή της οθωμανικής κατάκτησης και αποτελεί εξέχον στοιχείο σύγκρουσης από τις αρχές του 19ου αιώνα. Η Οθωμανική κατάκτηση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας, η πτώση της Κωνσταντινούπολης στις 29 Μαΐου 1453 και η Οθωμανική κατάκτηση του τελευταίου ενετικού (και δυτικού) λιμανιού στην Κύπρο της Αμμοχώστου το 1571, ήταν οι καθοριστικοί παράγοντες που συντέλεσαν σε μια νέα κοινωνική και πολιτική τάξη πραγμάτων στις περιοχές της νέας Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Η νέα μορφή των κοινωνικών και θρησκευτικών σχέσεων μεταξύ των μουσουλμάνων και των θρησκευτικών και εθνοτικών μειονοτήτων του Σουλτανάτου κυριάρχησε σε αυτά τα εδάφη και τις θάλασσες για σχεδόν τετρακόσια χρόνια και επηρέασε την έννοια της ταυτότητας αυτών των πληθυσμών πολύ μετά τη διάλυσή του, με συνέπειες ορατές ακόμα και στις μέρες μας.

Η ένταση στο Αιγαίο έχει περάσει από αρκετά στάδια. Κατά κύριο λόγο όμως περιλαμβάνει τρία κύρια ζητήματα: το εύρος της χωρικής θάλασσας, την παρουσία των νησιών και την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας μεταξύ των δύο κρατών. Από το 1936, η Ελλάδα διεκδικεί χωρική θάλασσα 6 ναυτικών μιλίων. Η Τουρκία διεκδικεί επίσης χωρική θάλασσα 6 νμ στο Αιγαίο. Ωστόσο, η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας του 1982 (UNCLOS) επιτρέπει στα κράτη να επεκτείνουν τα χωρικά τους ύδατα έως και 12 ν.μ. από την ακτή. Η Ελλάδα έχει υιοθετήσει τη Σύμβαση, αλλά η Τουρκία όχι, έχοντας διαφορετικές προσεγγίσεις σε διαφορετικές περιοχές. Αν και η Τουρκία διεκδικεί χωρική θάλασσα 12 nm στη Μαύρη Θάλασσα και τμήματα της Μεσογείου, υποστηρίζει ότι η επέκταση της ελληνικής χωρικής θάλασσας στα 12 nm αποτελεί *casus belli* καθώς θα επηρέαζε δυσανάλογα τα συμφέροντα της Τουρκίας στο ανατολικό Αιγαίο. Παρά τα επιχειρήματα της Τουρκίας κατά της εφαρμογής της UNCLOS, οι περισσότερες διατάξεις της Σύμβασης αποτελούν μέρος του εθιμικού δικαίου και δεσμεύουν όλα τα κράτη. Εξάλλου, η χρήση βίας από την Τουρκία θα παραβίαζε το άρθρο 2.4 του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών

Στην παρούσα εργασία αναλύεται ιστορικά και νομικά το μείζον ελληνοτουρκικό ζήτημα της υφαλοκρηπίδας ανάμεσα στην Ελλάδα και την Τουρκία. Στο πρώτο κεφάλαιο αναφέρονται τα σημαντικότερα και πιο κομβικά σημεία της ιστορίας που οδήγησαν την Ελλάδα και την Τουρκία σε μια διαρκή σύγκρουση αιώνων. Το δεύτερο κεφάλαιο περιγράφει το νομικό πλαίσιο γύρω από το οποίο έχει υφανθεί η σχέση ανάμεσα στις δύο χώρες. Στο τρίτο κεφάλαιο καταγράφεται το πολιτικό υπόβαθρο μέσα στο οποίο έχουν ληφθεί πολλές αποφάσεις των δύο γειτονικών κρατών, ενώ δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στο περιστατικό που διημείφθη στα Ίμια και της περίπτωσης του Καστελλόριζου. Τέλος, ερευνώνται οι μελλοντικές προκλήσεις που ενδεχομένως θα απασχολήσουν την Ελλάδα και την Τουρκία μακροπρόθεσμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Ιστορικό Πλαίσιο

Η πτώση της Κωνσταντινούπολης το 1453, σήμανε τόσο το τέλος της παρουσίας μιας ισχυρής χριστιανικής ανατολικής δύναμης στην Ευρώπη, όσο και τη βίαιη άφιξη μιας εχθρικής ανερχόμενης μουσουλμανικής νέας αυτοκρατορίας στα σύνορα των ευρωπαϊκών καθολικών κρατών και εθνών. Τα υβριδικά χαρακτηριστικά του Βυζαντίου, μιας χριστιανικής αυτοκρατορίας με ανατολικά στοιχεία στον πολιτισμό της, αντικαταστάθηκαν από ένα Ισλαμικό Σουλτανάτο που κυβερνούσε σύμφωνα με τους θρησκευτικούς νόμους και έθιμα. Η πρώτη σημαντική αλλαγή στη νέα κρατική πολιτική ήταν από τη ρωμαϊκή αντίληψη για την καθολικότητα του κράτους ως εγγυητή των νόμων και των καθηκόντων, στην εφαρμογή του συστήματος του μιλλέτ. Το καθεστώς του μιλλέτ συνίστατο στη διαίρεση της κοινωνίας σε διακριτές θρησκευτικές κοινότητες και στη θέσπιση διαφορετικών νόμων για τα μέλη κάθε κοινότητας, με βάση τα ιερά βιβλία, τις αρχές και τις παραδοσιακές τους πρακτικές. Προκειμένου να εφαρμόσει αυτή τη νέα δομή, η οθωμανική κυβέρνηση, επέτρεψε τη συμμετοχή του χριστιανικού κλήρου στην κρατική δομή, όπως και των Εβραίων ραβίνων τους οποίους έκανε δημόσιους λειτουργούς επιφορτισμένους με την εφαρμογή του νόμου στην αντίστοιχη δομή τους (Ceylan, 2002).

Η οθωμανική κατάκτηση των μεγάλων ευρωπαϊκών αποικιών του Αιγαίου διεξήχθη πολύ γρήγορα μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης και ολοκληρώθηκε μέχρι το 1479 με εξαίρεση την Κύπρο και την Κρήτη που παρέμειναν υπό τον ευρωπαϊκό έλεγχο. Μεταξύ του τέλους του 15ου και των αρχών του 19ου αιώνα, το Αιγαίο Πέλαγος διατήρησε μια δευτερεύουσα στρατηγική σημασία στην ευρύτερη ευρωπαϊκή στρατηγική καθώς οι μεγάλες ευρωπαϊκές δυνάμεις είχαν στρέψει την προσοχή τους στα πρόσφατα ανακαλυφθέντα εδάφη πέρα από τον Ατλαντικό Ωκεανό και στις συγκρούσεις της Κεντρικής Ευρώπης. Η Ενετική Δημοκρατία, η τελευταία ευρωπαϊκή δύναμη που ήταν παρούσα στην περιοχή, και η Οθωμανική Αυτοκρατορία συγκρούστηκαν σε διαδοχικούς πολέμους για τον έλεγχο του Αιγαίου και του νησιού της Κρήτης και την ελεύθερη πρόσβαση των βενετικών πλοίων στην Ανατολική Μεσόγειο Θάλασσα. Στρατηγικό σημείο για τη Βενετία, η Κρήτη δεν ήταν μόνο η πλουσιότερη αποικία της, αλλά και εφалτήριο στους ανατολικούς εμπορικούς δρόμους. Οι σοβαρές ήττες του Lepanto (1571) και της Βιέννης (1683), αποδυνάμωσαν

τις οθωμανικές βλέψεις για προέλαση στην Κεντρική Ευρώπη και στην Αδριατική Θάλασσα, θέτοντας το Σουλτανάτο σε αμυντική θέση προς υπεράσπιση των εδαφών του (Ceylan, 2002).

Η ίδρυση του ελληνικού κράτους

Η δημιουργία της νεοελληνικής ταυτότητας ήταν μια διαδικασία που έλαβε χώρα μεταξύ της Ελληνικής Επανάστασης του 1821 και των Βαλκανικών Πολέμων 1912-13 και κινήθηκε παράλληλα με την εδαφική επέκταση του ελληνικού κράτους. Τα νησιά του Αιγαίου και η Κύπρος επηρεάστηκαν έντονα από τα γεγονότα στην ηπειρωτική Ελλάδα και την αντίστοιχη τουρκική διαδικασία εκσυγχρονισμού. Αν και στην Κύπρο οι διαφορετικές ταυτότητες προσέλαβαν κάποια συγκεκριμένα τοπικά χαρακτηριστικά, η ανάλυση των βασικών πτυχών τόσο της ελληνικής όσο και της τουρκικής ταυτότητας είναι δυνατό να κατανοηθούν από ορισμένα από τα πολιτιστικά στοιχεία που εμπλέκονται στην τρέχουσα αντιπαράθεση. Τρεις βασικοί παράγοντες βρίσκονται στον πυρήνα της ελληνικής σημερινής ταυτότητας, η θρησκεία, το εθνικιστικό αίσθημα και η φιλοδυτική στάση της χώρας από την ανεξαρτησία της και μετά. Το καθεστώς του μιλλέτ επέτρεψε τη διατήρηση της γλώσσας, των παραδόσεων και της ιδεολογίας των Ελλήνων κατοίκων των νησιών του Αιγαίου και της Κύπρου, συγκεντρώνοντας όλα αυτά τα στοιχεία υπό την ηγεσία της Εκκλησίας. Η συγχώνευση του θρησκευτικού στοιχείου με την εθνική ταυτότητα και οι συνεχείς διακρίσεις και διαχωρισμός από την οθωμανική κοινωνία και εξουσία, απέτρεψαν την εξάπλωση δογμάτων ή τη δημιουργία ενός κοσμικού κινήματος. Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2017 από το Pew Research Center, η Ελλάδα είναι η χώρα με τον μεγαλύτερο αριθμό Χριστιανών μεταξύ των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς εβδομήντα έξι στους εκατό πολίτες δηλώνουν χριστιανοί ορθόδοξοι.¹ Οι θρησκευτικές πρακτικές μάλιστα είναι παρούσες στον ελληνικό δημόσιο βίο, ιδιαίτερα στις πολιτικές και στρατιωτικές τελετές. Παράλληλα με το ομοιογενές εθνοθρησκευτικό πρότυπο, ο ελληνικός εθνικισμός ακολούθησε μια άλλη παράλληλη τροχιά. Η άλλη φιλοδοξία του νέου κράτους ήταν να αναθεωρήσει την οθωμανική εξουσία στην Μεσόγειο και να την αντικαταστήσει, αναδημιουργώντας ένα ισχυρό ευρύ ελληνικό κράτος μεταξύ Ελλάδας και Ανατολίας, με πρωτεύουσα την Κωνσταντινούπολη. Εκτός από πηγή βιοπορισμού, η επικράτεια της θάλασσας ήταν

¹ Έρευνα διαθέσιμη στο: <http://www.pewforum.org/2018/10/29/eastern-and-western-europeans-differ-on-importance-of-religion-views-of-minorities-and-key-social->

[issues/pf-10-29-18_east-west_-00-02/](#)

απαραίτητη για να εξασφαλιστεί η συνέχεια του ελληνικού κράτους που αποτελείται από φυσικές χερσονήσους και περιοχές που χωρίζονται από φυσικά ορεινά φράγματα. Η ελληνική εισβολή στην Ανατολία το 1921-1922 και η στρατιωτική ήττα που υπέστη η Ελλάδα σε αυτή την προσπάθεια έθεσαν τέλος στο όραμα της Μεγάλης Ιδέας. Η συνθήκη της Λωζάννης που ακολούθησε όρισε τα σημερινά σύνορα μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας, αφήνοντας εκτός του ελληνικού κράτους τις μειονότητες που ζουν στην Κωνσταντινούπολη και τη Σμύρνη και μια μουσουλμανική τουρκόφωνη μειονότητα στην ελεγχόμενη από τους Έλληνες περιοχή της Δυτικής Θράκης. Στη βάση του τρόπου με τον οποίο η σύγχρονη Ελλάδα αντιλαμβάνεται τις σχέσεις της με την Τουρκία, σημαντικό ρόλο παίζει το ματαιωμένο όνειρο της ανοικοδόμησης ενός μεγάλου ελληνικού κράτους στα ανατολικά και η επιθυμία να ασκήσει ένα είδος επιρροής στη χαμένη πρωτεύουσα, της Κωνσταντινούπολης, όπου το Ορθόδοξο Οικουμενικό Πατριαρχείο, που αποτελείται από Έλληνες κληρικούς, εξακολουθεί να είναι παρόν ως η τελευταία κληρονομιά της αρχαίας Βυζαντινής Αυτοκρατορίας. Το τρίτο στοιχείο που συνθέτει την ελληνική ταυτότητα είναι η γεωγραφική, πολιτιστική και πολιτική αυτοπροβολή μεταξύ Ανατολής και Δύσης. Στα τέλη του 19ου αιώνα, χάρη στο ενδιαφέρον του Διαφωτισμού προς τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό και την ιστορία, εκφράστηκε στην Ευρώπη νέα συμπάθεια για τον ελληνικό λαό. Η Δύση θεωρήθηκε σύμμαχος και πηγή έμπνευσης για τομείς της ελληνικής κοινωνίας. Η Γαλλική Επανάσταση και ο Γαλλικός Αστικός Κώδικας ενέπνευσαν την οικοδόμηση των νεοελληνικών πολιτικών θεσμών. Ωστόσο, ένα άλλο τμήμα της ελληνικής κοινωνίας, συνδεδεμένο με την Ορθόδοξη Εκκλησία, ανέπτυξε ένα φιλορωσικό αίσθημα, που εξακολουθεί να είναι παρόν και με επιρροή σήμερα. Οι μακρές δεκαετίες κομμουνιστικής διακυβέρνησης στην πρώην Ρωσική Αυτοκρατορία και ο περιορισμός της ορθόδοξης ρωσικής κουλτούρας, δεν άφησαν στην Ελλάδα άλλη επιλογή από το να αναζητήσει περισσότερη δυτική υποστήριξη ενάντια στην τουρκική απειλή. Από την πτώση της Σοβιετικής Ένωσης, αυτή η δεύτερη αντιδυτική φατρία επανεμφανίστηκε, κάνοντας την Ελλάδα μια περίεργη περίπτωση μιας δυτικής συμμαχικής χώρας με φιλοανατολική κουλτούρα και συμπάθεια (Συρίγος, 2020).

Η ίδρυση του Τουρκικού κράτους

Η σύγχρονη τουρκική ταυτότητα δημιουργήθηκε στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, όταν τα δυτικά μοντέλα άρχισαν να διεισδύουν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, ενώ ο αναδυόμενος ελληνικός εθνικισμός στα Βαλκάνια αμφισβητούσε συνεχώς την

πολιτική του θέση. Επηρεασμένος από την τεχνολογική πρόοδο της Ευρώπης και τη διάδοση νέων εθνικιστικών ιδεωδών, ο Μουσταφά Κεμάλ και μια ομάδα νεαρών αξιωματικών του οθωμανικού στρατού, που συνδέονται με την κοινωνία των Νεότουρκων, εργάστηκαν για να βάλουν ένα τέλος στο Ισλαμικό Σουλτανάτο. Μετά την ήττα στον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, ο Κεμάλ απέκτησε ισχυρή λαϊκή νομιμοποίηση οδηγώντας μεταξύ 1922 και 1923 σε μια επιτυχημένη στρατιωτική εκστρατεία κατά των ελληνικών και δυτικών δυνάμεων που είχαν καταλάβει τη χερσόνησο της Ανατολίας και μπόρεσαν να ιδρύσουν τη νέα τουρκική δημοκρατία το 1923. Από αυτή τη στιγμή θα γινόταν ο πατέρας του νέου κράτους. Η νίκη του το 1922 ματαίωσε την προσπάθεια των Ελλήνων να ολοκληρώσουν το έργο της Μεγάλης Ιδέας για την απελευθέρωση της Κωνσταντινούπολης. Στον πυρήνα των ιδεών του Κεμάλ και στη συνακόλουθη εξέλιξη του σύγχρονου τουρκικού κράτους, υπήρχαν δύο παράλληλα στοιχεία. Η εσωτερική διαδικασία εκκοσμίκευσης και εκσυγχρονισμού και η σχέση με τη Δύση. Όσον αφορά το πρώτο, ο κύριος στόχος του Τούρκου ηγέτη ήταν να περιορίσει το Ισλάμ στην ιδιωτική σφαίρα, ενώ το κράτος είχε καθήκον να επιβλέπει ώστε να μην μπορεί να γίνει πολιτική χρήση του Ισλάμ. Για σχεδόν ογδόντα χρόνια, το όραμα του Κεμάλ για την κοσμικότητα θα γινόταν γνωστό ως Τουρκικός λαϊκισμός. Η εκπαίδευση αφαιρέθηκε από τους δημόσιους θεσμούς και δόθηκε στο κράτος, υιοθετήθηκαν το λατινικό αλφάβητο και τα δυτικά ημερολόγια και οι γυναίκες απέκτησαν πολύ περισσότερη ελευθερία σύμφωνα με τον Αστικό Κώδικα από ότι πριν με το νόμο της σαρία. Η στάση του κοσμικού κράτους απέναντι στους θρησκευτικούς θεσμούς έγινε αυστηρή και δημιούργησε μια αντιπολίτευση που εδραίωσε τα συναισθήματά της γύρω από διάφορα ισλαμικά πολιτικά κόμματα της αντιπολίτευσης, η οποία τελικά είχε επιτυχία με το κόμμα ΑΚΡ και την εκλογή του Ρετζέπ Ερντογάν το 2001. Η ανεξιθρησκία και η ανάπτυξη αντιτάχθηκαν συχνά από τους κεμαλιστές κατάσταση στη θρησκευτικότητα και την παρακμή, παρόλο που η θρησκευτική ταυτότητα δεν έπαψε ποτέ να αποτελεί μέρος της ταυτότητας για τους περισσότερους Τούρκους (Baran & Country, 2012).

Τα σημεία της αντιπαράθεσης στο Αιγαίο

Η Συνθήκη της Λωζάννης του 1923, ακολουθούμενη από μερική ανταλλαγή πληθυσμών μεταξύ των δύο χωρών με γνώμονα τη δημιουργία εθνοτικά ομοιογενών κρατών, καθιέρωσε τον σύγχρονο ορισμό των εδαφικών συνόρων μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Έκτοτε, τα εδαφικά σύνορα δεν αμφισβητήθηκαν ως προς την εγκυρότητά

τους και όλη η κρίση που σημειώθηκε μεταξύ των δύο χωρών αφορούσε το Αιγαίο και το νησί της Κύπρου. Στρατηγικά, ο πυρήνας της αιγαιοπελαγίτικης αντιπαράθεσης μπορεί να χωριστεί σε δύο βασικά στοιχεία. Το πρώτο είναι η διαμάχη για την κυριαρχία στα νησιά και τις βραχονησίδες, το στρατιωτικό τους καθεστώς και την τουρκική φιλοδοξία να αποκτήσει ασφαλή πρόσβαση στο Αιγαίο Πέλαγος. Το δεύτερο στοιχείο είναι η οικονομική χρήση του κοιτάσματος φυσικών πόρων που υπάρχει στην υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου, η διαμάχη για την επέκταση των χωρικών υδάτων, τα δικαιώματα εξόρυξης των υποθαλάσσιων φυσικών πόρων και οι συνακόλουθες νομικές πτυχές του θέματος. Γύρω από αυτά τα δύο στοιχεία αναπτύσσουν τις στρατηγικές τους οι φυσικές τάσεις επέκτασης και κυριαρχίας τόσο της Ελλάδας όσο και της Τουρκίας. Σε γενικές γραμμές, η ελληνική στρατηγική στο Αιγαίο μπορεί να περιγραφεί ως η προσπάθεια μετατροπής αυτής της θάλασσας σε εσωτερική λίμνη, την άρνηση κάθε άμεσης συνομιλίας με την Τουρκία για την κυριαρχία των νησιών και των νησίδων και τη χρήση της θαλάσσιας δύναμης ως ισχυρό αποτρεπτικό παράγοντας της στρατιωτικής υπεροχής των τουρκικών ενόπλων δυνάμεων. Κεντρική θέση σε αυτή τη στρατηγική ήταν τον τελευταίο μισό αιώνα η διαδικασία εξωτερικής αντιστάθμισης που τέθηκε σε εφαρμογή από την Ελλάδα με την ένταξη στο ΝΑΤΟ και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Αν και οι δύο υπερεθνικοί θεσμοί ανταποκρίθηκαν στις άμεσες πολιτικές εσωτερικές ανάγκες στη μακροπρόθεσμη στρατηγική η Ελλάδα πάντα αναζητούσε μια ευρύτερη συμμαχία όπου θα μπορούσε να διεθνοποιήσει τις διαφορές της με την Τουρκία. Η Εθνική Ασφάλεια έπαιζε ανέκαθεν σημαντικό ρόλο στις κρατικές πολιτικές, όπως αποδεικνύεται από τις υψηλές δαπάνες του προϋπολογισμού για την άμυνα, περίπου 6% του ετήσιου ΑΕΠ που συντηρούσε η Ελλάδα ακόμη και στα δύσκολα χρόνια της οικονομικής κρίσης (Matzis, 1996).

Από την άλλη πλευρά, η τουρκική στρατηγική, υπό το καθεστώς της εθνικιστικής, милитарιστικής και πρόσφατα νεο-οθωμανικής ρητορικής, στοχεύει στην εξασφάλιση ασφαλούς πρόσβασης στο Αιγαίο, αλλάζοντας μόνο ένα σχετικά μικρό μέρος του status quo. Τις τελευταίες δεκαετίες οι τουρκικές αρχές ζήτησαν άμεσες διαπραγματεύσεις για την κυριαρχία ορισμένων νησιών ή χρησιμοποίησαν στρατιωτικά μέσα για να αποκτήσουν διαπραγματευτικά ή τακτικά πλεονεκτήματα. Όσον αφορά τα νησιά του Αιγαίου, η Τουρκία ακολουθεί μια παράλληλη στρατηγική, υποστηρίζοντας από τη μια πλευρά την εκπλήρωση μιας γενικής αποστρατικοποίησης όλων των νησιών που βρίσκονται μπροστά από τις ακτές της, διεκδικώντας ταυτόχρονα την παρουσία γκρίζων ζωνών αμφίσημης κυριαρχίας. Ως προς τον πρώτο ισχυρισμό, η

Τουρκία ασκεί μια σειρά νομικών επιχειρημάτων κατά της ελληνικής στρατιωτικής παρουσίας στην περιοχή. Συγκεκριμένα, επισημαίνει ότι η Σύμβαση του Μοντρέ για το καθεστώς των Στενών επέτρεπε μόνο στην Τουρκία να επαναστρατιωτικοποιήσει τα στενά των Δαρδανελίων, ενώ η Ελλάδα απαντά ότι η Τουρκία συμφώνησε στην επαναστρατιωτικοποίηση των ελληνικών νησιών Λήμνου και Σαμοθράκης που βρίσκονται στο τέλος των Δαρδανελίων. Επίσης, η Συνθήκη της Λωζάννης του 1923 ορίζει ότι τα νησιά Μυτιλήνη, Χίος, Σάμος και Ικαρία δεν μπορούσαν να φιλοξενήσουν ναυτικές βάσεις ή οχυρώσεις. Τίποτα δεν διευκρινίζεται σχετικά με τη συνηθισμένη στρατιωτική παρουσία, και αυτό δημιουργεί ένα σαφές σημείο σύγκρουσης. Τέλος, η Συνθήκη Ειρήνης του Παρισιού του 1947, σύμφωνα με την οποία τα Δωδεκάνησα πέρασαν από την Ιταλία στην Ελλάδα, καθιερώνει καθεστώς αποστρατιωτικοποίησης των νησιών αυτών. Παρά τη σαφή ισχύ της συνθήκης, η Ελλάδα από την πλευρά της θεωρεί αυτή την πρόβλεψη άκυρη καθώς η ένταξη της ίδιας στο ΝΑΤΟ θα καθιστούσε αδύνατη για την Ελλάδα να διατηρήσει αποστρατιωτικοποιημένες ζώνες στο έδαφός της (Συρίγος, 2020).

Στο πρόσφατο παρελθόν, η θεωρία των γκρίζων ζωνών που αναπτύσσεται από την Τουρκία οδήγησε τις δύο χώρες κοντά σε πόλεμο. Το 1997 Τούρκος καταδρομέας κατέλαβε τη νησίδα Ίμια/Καρντάκ, μεταξύ του ελληνικού νησιού της Καλύμνου και των τουρκικών ακτών. Η κρίση ξέσπασε όταν μια τουρκική ομάδα προσγειώθηκε στην κατοικημένη νησίδα και ύψωσε τουρκική σημαία, ενώ ακολούθησε ανάλογη ενέργεια από τους Έλληνες κατοίκους κοντά στο νησί της Καλύμνου. Η άμεση επέμβαση των ΗΠΑ στις δύο πλευρές, απέτρεψε την άμεση στρατιωτική αντιπαράθεση, αλλά άφησε την κατάσταση άλυτη. Η Τουρκία εφαρμόζει συχνά τη θεωρία των γκρίζων ζωνών εναντίον στρατιωτικών και επίσημων ελληνικών αεροσκαφών που πετούν σε αμφισβητούμενους χώρους και καλούνται να αντιμετωπίσουν την παρενόχληση από τα τουρκικά στρατιωτικά αεροσκάφη. Τα τελευταία χρόνια έχουν προκύψει δύο νέα μεγάλα προβλήματα, που περιπλέκουν περαιτέρω την κατάσταση ασφαλείας στο Αιγαίο. Τον Οκτώβριο του 2018, η ελληνική κυβέρνηση ανακοίνωσε την πρόθεσή της να επεκτείνει τα κυριαρχικά της δικαιώματα στη θάλασσα στο όριο των 12 μιλίων, το μέγιστο που παραχωρεί η Σύμβαση του ΟΗΕ για το Δίκαιο της Θάλασσας. Η Τουρκία διατηρεί τις αξιώσεις της για αναζήτηση και εκμετάλλευση φυσικών υποθαλάσσιων πόρων στη βάση της πρώην πολιτικής των 6 μιλίων που εφάρμοσε η Ελλάδα, η οποία θα άφηνε ακόμη ένα μεγάλο μέρος του εσωτερικού Αιγαίου κάτω από διεθνή ύδατα. Επιπρόσθετα, σε σχέση πάντα με τους υποθαλάσσιους φυσικούς πόρους, την τελευταία

δεκαετία η Κύπρος κέρδισε τη διεθνή προσοχή για την ανακάλυψη πλούσιων υποθαλάσσιων κοιτασμάτων φυσικού αερίου στην Οικονομική της Αποκλειστική Ζώνη. Η ανακάλυψη αυτή άνοιξε ξανά τη συζήτηση για πιθανή επανένωση του νησιού, με κίνητρο την κοινή εκμετάλλευση του φυσικού αερίου, καθώς η βόρεια τουρκοκρατούμενη πλευρά της Κύπρου είναι πολύ φτωχότερη από τη νότια. Ωστόσο, η Τουρκία εξέφρασε ένα διαφορετικό όραμα για τους πόρους που λειτουργούν ως προστάτης της αυτοαποκαλούμενης και μη διεθνώς αναγνωρισμένης Τουρκικής Δημοκρατίας της Βόρειας Κύπρου. Ως απάντηση στην αυξημένη τουρκική στρατιωτική παρουσία γύρω από τα κυρίαρχα ύδατά της, η Κυπριακή Δημοκρατία οικοδομεί μια ευρεία διεθνή συμμαχία προκειμένου να αντισταθμίσει τις πιθανές τουρκικές αντιδράσεις.

Καθώς η ισορροπία στο Αιγαίο φαίνεται να κρέμεται από μια κλωστή, η Αθήνα φαίνεται να λειτουργεί ως συντηρητική δύναμη που ενδιαφέρεται να αποκλιμακώσει και να απεμπλακεί από τις τουρκικές προκλήσεις και απειλές στο Αιγαίο και την Κύπρο. Τις τελευταίες δεκαετίες, οι τουρκοί ρεβιζιονιστικοί ισχυρισμοί βρίσκονται στο πλαίσιο της ρητορικής, με έντονες ανταλλαγές κατηγοριών μεταξύ των δύο μερών. Αξιοσημείωτα γεγονότα αποτελούν η κατά συρροή παραβίαση του εναέριου ελληνικού χώρου από τουρκικά αεροσκάφη, η σύλληψη δύο Ελλήνων στρατιωτών ενώ περιπολούσαν στα ελληνοτουρκικά σύνορα στη Θράκη ως αντίποινα για τους Τούρκους στρατιώτες που ζητούσαν άσυλο που συμμετείχαν στην απόπειρα πραξικοπήματος του 2016, αλλά και η συνεχής αποστολή μεταναστών από την Τουρκία προς τα ελληνικά σύνορα με σκοπό να επιβαρυνθεί το ελληνικό κράτος. Τα συμβάντα αυτά δεν οδήγησαν σε περαιτέρω στρατιωτική κλιμάκωση από την ελληνική πλευρά, η οποία ενδιαφέρεται περισσότερο για την επίλυση των ζητημάτων αυτών (Ministry of Foreign Affairs of the Hellenic Republic, 2018).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

Νομικό Πλαίσιο

Τα τελευταία 40 χρόνια, Ελλάδα και Τουρκία βρέθηκαν στα όρια της πολεμικής σύγκρουσης εξαιτίας της αντιπαράθεσης για την κυριαρχία στα ύδατα του Αιγαίου. Τα ιστορικά αίτια όπως προαναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο δίνουν τις αφορμές για την διαρκή διαφωνία. Απο τη μία πλευρά τον δέκατο ένατο και εικοστό αιώνα η Τουρκία έχασε μεγάλο μέρος των εδαφών της ενώ η Ελλάδα κατάφερε να διατηρήσει την πολιτιστική ηγεμονία στην περιοχή. Μπορεί η Κωνσταντινούπολη να έπεσε στα χέρια των Οθωμανών το 1453 ωστόσο οι ελληνικοί πληθυσμοί είχαν σημαντική παρουσία στην ανατολική πλευρά του Αιγαίου. Η εδαφική διαίρεση που προέκυψε Η Συνθήκη της Λωζάννης του 1923 και η Συνθήκη του Παρισιού της 10ης Φεβρουαρίου 1947 προκάλεσαν εδαφική διαίρεση που όμως τελικά φάνηκε να σταθεροποιεί την κατάσταση. Παρότι η πλεινότητα των νησιών του Αιγαίου κατοικείται από Έλληνες από την αρχαιότητα η νομολογία του Διεθνούς Δικαίου μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο έφερε αναταράξεις στο υπάρχον status quo. Εφόσον όλα τα ελληνικά νησιά είναι διάσπαρτα σε όλο το Αιγαίο Πέλαγος, φτάνοντας μέχρι τις ακτές της Τουρκίας η κατάσταση είναι ιδιαίτερα περίπλοκη όπως προκύπτει από τις διατάξεις του Δικαίου της Θάλασσας (Ortolland, 2009).

Η νομολογία που προκύπτει από το Δίκαιο της Θάλασσας αποτελεί το βασικό πλαίσιο της ελληνοτουρκικής σύγκρουσης στο Αιγαίο. Η κυριαρχία των παράκτιων κρατών στα ύδατα που βρίσκονται πέρα από την επικράτειά τους είναι αποδεκτή από τον 18ο αιώνα καθώς αυτή η χωρική θάλασσα περιοριζόταν εκείνη την εποχή σε 3 ναυτικά μίλια (ν.μ.). Με την τεχνολογική πρόοδο, τα κράτη ένιωσαν την ανάγκη να διευρύνουν τα ύδατά τους για να εξασφαλίσουν την ασφάλεια και να εκμεταλλευτούν τους θαλάσσιους και υπεδάφους πόρους. Αυτή η επέκταση περιοχών υπό κυριαρχία (χωρικά ύδατα) και δικαιοδοσίας (υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ) είναι οι κύριοι παράγοντες χρόνιων προβλημάτων συμπεριλαμβανομένων εκείνων του Αιγαίου.

Με την ψήφιση της η Σύμβαση του 1958 για την Χωρική Θάλασσα και τη Συνεχόμενη Ζώνη δεν ανέφερε κάτι για το μέγιστο εύρος των χωρικών υδάτων. Μάλιστα ορισμένα κράτη όπως η Γαλλία το 1971 επέκτειναν την υφαλοκρηπίδα στα 12 ν.μ (Ρούκουνας, 2019).

Η ιδέα της εκμετάλλευσης των υδρογονανθράκων πέρα από τα χωρικά ύδατα αναπτύχθηκε ραγδαία και ως εκ τούτου η Σύμβαση για την υφαλοκρηπίδα της 29ης Απριλίου 1958 αναγνώρισε αυτό το δικαίωμα. Επιπλέον, η έννοια της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης (ΑΟΖ) που δίνει τη δικαιοδοσία σε ένα κράτος πάνω από τα 200 ν.μ. έπρεπε πρώτα να αναγνωριστεί από τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας που συνήφθη στο Montego Bay τον Δεκέμβριο του 1982. Βέβαια αρκετά κράτη, όπως η Γαλλία το 1978, διεκδίκησαν την ΑΟΖ πριν την υπογραφή της σύμβασης. Οι εξελίξεις αυτές όπως ήταν φυσικό δημιούργησαν νέες ανάγκες στο Αιγαίο φέρνοντας στο προσκήνιο νέες προκλήσεις με αφορμή τα χωρικά ύδατα και την υφαλοκρηπίδα (Byron Theodoropoulos, 1997)

Η Ελλάδα από τον Σεπτέμβριο του 1936 έχει επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στα 6 ν.μ. Τα ελληνικά χωρικά ύδατα καλύπτουν έτσι το 43,5 τοις εκατό του Αιγαίου ενώ τα τουρκικά χωρικά ύδατα αντιπροσωπεύουν μόνο το 7,5 τοις εκατό. Εάν τα χωρικά ύδατα των δύο χωρών έφταναν τα 12 ν μίλια, το 71,5 τοις εκατό του Αιγαίου θα ήταν υπό ελληνική κυριαρχία και το 8,7 τοις εκατό τουρκική. Η περιοχή της ανοιχτής θάλασσας θα μειωθεί από 49 τοις εκατό σε 19,7 τοις εκατό. Εάν οι δύο χώρες καθιέρωναν ΑΟΖ, ο υπόλοιπος χώρος (19,7%) θα υπαγόταν εξ ολοκλήρου στη δικαιοδοσία της Αθήνας. Αυτός είναι και ο λόγος που η Τουρκία πιέζει διαρκώς την Ελλάδα, υποστηρίζοντας ότι η διεύρυνση των ελληνικών χωρικών υδάτων στα 12 ν.μ θα σήμαινε ένα *casus belli*. Το τουρκικό κοινοβούλιο ενέκρινε αυτή τη στάση με ψήφισμα που εγκρίθηκε τον Ιούνιο του 1995, λίγο μετά την επικύρωση από την Ελλάδα της Σύμβασης του Montego Bay. Η δυσκολία προκύπτει από τη νομολογία της Σύμβασης σχετικά με την αβλαβή διέλευση όπου, «τα πλοία όλων των κρατών, παράκτιων ή κλειστών, έχουν δικαίωμα αβλαβούς διελεύσεως» στα χωρικά ύδατα άλλης χώρας. Αυτό το δικαίωμα φέρνει περιορισμούς στα στρατιωτικά σκάφη και υποβρύχια (τα οποία απαιτείται να πλοηγούνται στην επιφάνεια) και είναι δυνατόν να ρυθμιστεί από το κράτος δικαιοδοσίας. Εάν τα ελληνικά χωρικά ύδατα επεκταθούν στα 12 ν.μ. στο Αιγαίο, τα πολεμικά πλοία της Τουρκίας με προέλευση τη Σμύρνη και τον Βόσπορο θα υπόκεινται στους περιορισμούς του «δικαιώματος της αβλαβούς διέλευσης» ή ακόμη και στους κανονισμούς που θα υιοθετούσε η Ελλάδα για τη σύνδεση στη Μεσόγειο θάλασσα (Gavouneli, 2020).

Στις 10 Αυγούστου 1976, η Ελλάδα κινήθηκε κατά της Τουρκίας για μια διαμάχη για την υφαλοκρηπίδα του Αιγαίου Πελάγους. Ζήτησε ειδικότερα από το Δικαστήριο να δηλώσει ότι τα ελληνικά νησιά της περιοχής δικαιούνται το νόμιμο

τμήμα της υφαλοκρηπίδας τους και να οριοθετήσει τα αντίστοιχα τμήματα αυτής της υφαλοκρηπίδας που ανήκουν στην Ελλάδα και την Τουρκία. Ταυτόχρονα, ζήτησε προσωρινά μέτρα που να δείχνουν ότι, εν αναμονή της απόφασης του Δικαστηρίου, κανένα κράτος δεν θα έπρεπε, χωρίς τη συγκατάθεση του άλλου, να προβεί σε εξερεύνηση ή έρευνα. Στις 11 Σεπτεμβρίου 1976, το Δικαστήριο έκρινε ότι δεν απαιτούνταν η αναφορά τέτοιων μέτρων και, καθώς η Τουρκία είχε αρνηθεί ότι το Δικαστήριο ήταν αρμόδιο, διέταξε ότι η διαδικασία έπρεπε πρώτα να αφορά το ζήτημα της δικαιοδοσίας. Σε απόφαση που εκδόθηκε στις 19 Δεκεμβρίου 1978, το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η δικαιοδοσία για την εξέταση της υπόθεσης δεν του ανατέθηκε από κανένα από τα δύο μέσα που επικαλείται η Ελλάδα: την εφαρμογή του Γενικού Νόμου για την Επίλυση Διεθνών Διαφορών στον Ειρηνικό (Γενεύη, 1928) και αποκλείστηκε λόγω επιφύλαξης που έκανε η Ελλάδα κατά την προσχώρηση, ενώ το ανακοινωθέν του ελληνοτουρκικού Τύπου της 31ης Μαΐου 1975 δεν περιείχε συμφωνία δεσμευτική για κανένα κράτος να αποδεχθεί τη μονομερή παραπομπή της διαφοράς στο Δικαστήριο.

Κατά την επικύρωση της Σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας, η Ελλάδα προέβη σε δήλωση αναφέροντας ότι ο χρόνος και ο τρόπος άσκησης του δικαιώματος επέκτασης της ελληνικής παράκτιας ζώνης είναι θέμα που απορρέει από την εθνική της στρατηγική. Επιπλέον, το άρθρο 2 του εθνικού νόμου 2321/1995, με το οποίο η Ελλάδα επικύρωσε τη Διεθνή Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας, αναφέρει ότι: «Η Ελλάδα έχει το αναφαίρετο δικαίωμα βάσει του άρθρου 3 της Σύμβασης να επεκτείνει ανά πάσα στιγμή το εύρος της εδαφικής της θάλασσα σε απόσταση 12 ν.μ.» Η Τουρκία απαντά σε αυτή την ελληνική ενέργεια, με ομόφωνη απόφαση της Τουρκικής Εθνοσυνέλευσης (8/6/1995), απειλεί την Ελλάδα με πόλεμο σε περίπτωση επέκτασης της ελληνικής ακτογραμμής πέραν των 6 ν.μ. Να σημειωθεί ότι η Τουρκία έχει ήδη επεκτείνει την παράκτια ζώνη της στα 12 ν.μ στη Μαύρη Θάλασσα και τη Μεσόγειο αλλά αρνείται να κάνει το ίδιο και στο Αιγαίο. Αξίζει να σημειωθεί ότι μόνο λίγα κράτη στον κόσμο δεν έχουν επικυρώσει τη Διεθνή Σύμβαση για το Δίκαιο της Θάλασσας, μεταξύ αυτών η Τουρκία, η Βενεζουέλα, η Βόρεια Κορέα και το Ισραήλ. Η αντίδραση αυτή δικαιολογείται στην άποψη του πρώην τουρκικού υπουργείου Εξωτερικών, Αχμέτ Νταβούτογλου, ότι τα νησιά του Αιγαίου, συνολικής έκτασης περίπου 23.000 τ.χλμ., καλύπτουν το 10% του θαλάσσιου χώρου.

Για την Ελλάδα, η Σύμβαση για την υφαλοκρηπίδα, δίνει στα νησιά δικαίωμα να έχουν υφαλοκρηπίδα η οποία ορίζεται με την αρχή της διάμεσης γραμμής. Για την Τουρκία, τα ελληνικά νησιά δεν μπορούν να έχουν δικαιοδοσία όσον αφορά την στην

υφαλοκρηπίδα, και γι' αυτό δεν αποδέχεται την μέθοδο της διάμεσης γραμμής (Συρίγος, 2020).

Με την υπογραφή της Σύμβασης του Montego Bay αφενός η θέση της Ελλάδας ενισχύθηκε καθώς αναφερόταν στη δικαιοδοσία των παράκτιων κρατών να επεκτείνουν τα χωρικά ύδατα στα 12 ν.μ., και αφετέρου ενίσχυε την τουρκική πλευρά καθώς δεν διευκρίνιζε την μέση γραμμή ως μέθοδο για την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας. Επομένως η οριοθέτηση των χωρικών υδάτων και της ΑΟΖ θα γινόταν κατόπιν συμφωνίας με απώτερο σκοπό της επίτευξη μιας δίκαιης λύσης (Άρθρα 74 και 83). Η Τουρκία ως ένα εκ των κρατών που δεν υπέγραψαν τη Σύμβαση, αρνούμενη τη δυνατότητα επέκτασης του πλάτους των χωρικών υδάτων στα 12 ν.μ., αναιρεί το δικαίωμα εφαρμογής της νομολογίας που απορρέει από την Σύμβαση, εντούτοις η νομολογία τείνει όλο και περισσότερο να θεωρεί ότι οι κύριες διατάξεις της ανήκουν στο εθνικό δίκαιο (Matzis, 1996).

Νομολογία και θαλάσσιοι χώροι

Το Καστελόριζο, του οποίου η θαλάσσια δικαιοδοσία βρίσκεται στο επίκεντρο της συνοριακής διαμάχης Τουρκίας-Ελλάδας, προσομοιάζει με το νησί του Αγίου Μαρτίνου στον Κόλπο της Βεγγάλης. Η κουκκίδα των 14 τετραγωνικών μιλίων φιλοξενεί 4.000 κατοίκους και είναι το νοτιότερο σημείο του Μπαγκλαντές. Είναι ένα τουριστικό hotspot λόγω του κοραλλιογενούς υφάλου και των παραλιών του, και τυχαίνει να βρίσκεται επίσης πέντε μίλια μακριά από την ακτή της Μιανμάρ. Ως ένα κομμάτι της επικράτειας του Μπαγκλαντές που βρίσκεται τόσο κοντά στην ακτή της Μιανμάρ, το νησί του Αγίου Μάρτιν άσκησε τεράστια επιρροή στη θαλάσσια συνοριακή γραμμή και εγκλωβίστηκε σοβαρά στη Μιανμάρ. Το Καστελλόριζο της Ελλάδας είναι μικρότερο από του Αγίου Μαρτίνου και βρίσκεται ακόμη πιο κοντά στις ακτές της Τουρκίας. Δημοφιλές μεταξύ των τουριστών το νησί των 3,6 τετραγωνικών μιλίων φιλοξενεί όχι περισσότερους από 500 ανθρώπους. Αλλά το νησί έχει χρησιμοποιηθεί επίσης για τον καθορισμό των θαλάσσιων ορίων κοντά στις ακτές της Τουρκίας. Σε αντίθεση με τους ανταγωνιστές της Ανατολικής Μεσογείου, το Μπαγκλαντές και η Μιανμάρ έφεραν τη διαμάχη τους ενώπιον του Διεθνούς Δικαστηρίου για το Δίκαιο της Θάλασσας. Εκδίδοντας την απόφασή του τον Μάρτιο του 2012, το δικαστήριο απέρριψε το επιχείρημα της Μιανμάρ, η οποία χρησιμοποιούσε παρόμοια λογική με τον χάρτη της Τουρκίας. Το δικαστήριο έκρινε ότι το νησί του Αγίου Μάρτιν ήταν ένα σωστά κατοικημένο νησί που μπορούσε να

διατηρήσει την οικονομική ζωή. Τηρώντας το πρότυπο του άρθρου 121 της UNCLOS, το νησί θα δημιουργήσει υφαλοκρηπίδα και ΑΟΖ και θα πρέπει να συμπεριληφθεί στους υπολογισμούς των συνόρων του Μπαγκλαντές. Αλλά αυτό δεν ήταν το τέλος της απόφασης του δικαστηρίου. Μετά την υπόθεση του Κόλπου της Βεγγάλης, η Ουάσιγκτον και οι Βρυξέλλες μπορούν να επιμείνουν ότι οι διαπραγματεύσεις μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας είτε θα περιλαμβάνουν κάποια επίσημη απόφαση αποδεκτή και από τις δύο πλευρές είτε απλώς ότι οι διαπραγματεύσεις λαμβάνουν ως αφετηρία την πιθανή έκβαση μιας τέτοιας απόφασης. Τρίτα μέρη που είναι αρμόδια στο δίκαιο της θάλασσας και θεωρούνται ισότιμα τόσο από την τουρκική όσο και από την ελληνική πλευρά θα μπορούσαν να διευκολύνουν τη διαδικασία (Tanchum, 2021).

Άλλη παρόμοια περίπτωση είναι εκείνη της Ρουμανίας και της Ρωσίας. Μετά από 24 γύρους διαπραγματεύσεων καθώς και 10 γύρους σε επίπεδο εμπειρογνομόνων, η Ρουμανία και η Ουκρανία δεν κατάφεραν να καταλήξουν σε συμφωνία για την οριοθέτηση των θαλάσσιων συνόρων τους. Ενόψει αυτών των συνθηκών, η Ρουμανία υπέβαλε αίτηση για την κίνηση διαδικασίας κατά της Ουκρανίας στις 16 Σεπτεμβρίου 2004¹⁴, αλλά η Ουκρανία αρνήθηκε. Τέλος, το 2007 το Κίεβο αποφάσισε επίσης να υπογράψει μια συμφωνία συν-χορηγίας με το Βουκουρέστι και κάλεσε το Διεθνές Δικαστήριο να οριοθετήσει αυτές τις δύο θαλάσσιες ζώνες, ενώ ταυτόχρονα δεσμεύτηκε ότι η απόφαση θα γίνει σεβαστή και από τις δύο χώρες¹⁵. Στις 3 Φεβρουαρίου 2009, το Διεθνές Δικαστήριο της Δικαιοσύνης (ICJ), εξέδωσε απόφαση για την ταυτόχρονη οριοθέτηση του Ηπειρωτικού Καταφυγίου και της Αποκλειστικής Οικονομικής Ζώνης (ΑΟΖ) μεταξύ Ουκρανίας και Ρουμανίας, δίνοντας τέλος σε μια μακροχρόνια διαμάχη. Το ICJ έχει οριοθετήσει τα θαλάσσια σύνορα των δύο χωρών, κυρίως χρησιμοποιώντας τη μέθοδο της μέσης γραμμής. Η μέθοδος της μέσης γραμμής υποστηρίζεται σθεναρά από την Ελλάδα, αλλά έχει απορριφθεί από την Τουρκία. Το ICJ δεν έδωσε στο νησί της Ουκρανίας (Serpent) πλήρη δικαιώματα σε υφαλοκρηπίδα ή ΑΟΖ και δεν αποφάσισε αν αυτό το νησί είναι βραχονησίδα ή όχι, παρόλο που αντιμετωπίστηκε ως ένα βαθμό, σαν να ήταν βραχονησίδα (ICJ, 2018). Το ICJ δικαιολόγησε αυτή την απόφαση με το σκεπτικό ότι το νησί είχε ήδη μια ακτογραμμή 12 μιλίων, την οποία ωστόσο η Ρουμανία δεν αμφισβήτησε ποτέ. Επίσης, το ICJ δεν έλαβε καθόλου υπόψη τη Μαύρη Θάλασσα ως κλειστή ή ημίκλειστη θάλασσα. Αυτή είναι μια θετική πτυχή για την Ελλάδα, εφόσον η θέση της Τουρκίας είναι να επιμένει ότι το Αιγαίο Πέλαγος είναι κλειστή ή ημίκλειστη θάλασσα. Το αποτέλεσμα ήταν ότι η Ρουμανία κέρδισε το 79,3% της αμφισβητούμενης θαλάσσιας περιοχής. Το πιο

(θετικό) σημαντικό μέρος για την Ελλάδα σχετικά με την υπόθεση οριοθέτησης των θαλάσσιων συνόρων Ουκρανίας – Ρουμανίας είναι ότι το Δικαστήριο αναγνώρισε στο νησί ένα όριο χωρικής θάλασσας 12 μιλίων. Την εποχή εκείνη και τα ελληνικά και τα τουρκικά νησιά στο Αιγαίο είχαν χωρικά ύδατα 6 ναυτικών μιλίων ενώ την ίδια στιγμή η Τουρκία έχει δηλώσει χωρικά ύδατα 12 ναυτικών μιλίων τόσο στη Μεσόγειο όσο και στη Μαύρη Θάλασσα αλλά αρνείται να κάνει το ίδιο στο Αιγαίο (Collias, 2001). Ένα άλλο σημαντικό αλλά αρνητικό κομμάτι για την Ελλάδα σχετικά με την υπόθεση οριοθέτησης των θαλάσσιων συνόρων Ουκρανίας – Ρουμανίας, είναι ότι το Δικαστήριο δεν έδωσε στο νησί της Ουκρανίας (Serpent) πλήρη δικαιώματα σε υφαλοκρηπίδα ή ΑΟΖ. Η Ελλάδα λόγω των πολλών νησιών της, μειώνει πολύ αυτή την αρνητική πτυχή επειδή τα 12 ναυτικά μίλια των ελληνικών νησιών επικαλύπτονται στις περισσότερες περιοχές του Αιγαίου την ΑΟΖ.

Η τουρκική ακτοφυλακή δημοσίευσε, υποτιθέμενους επίσημους χάρτες και έγγραφα που ισχυρίζονται ότι το μισό του Αιγαίου ανήκει στην Τουρκία. Υπό αυτή την έννοια, η Άγκυρα διεκδικεί να κερδίσει δεκάδες ελληνικά νησιά, ολόκληρο το ανατολικό Αιγαίο από το νησί της Σαμοθράκης στο Βορρά μέχρι το Καστελόριζο στο Νότο. Οι χάρτες και οι αξιώσεις έχουν ανέβει στον ιστότοπο της τουρκικής ακτοφυλακής Sahil Güvenlik Komutanlığı στο πλαίσιο μιας έκθεσης 60 σελίδων σχετικά με τις δραστηριότητες του TCG το 2016. Στη σελίδα 7 και 13 της έκθεσης, οι χάρτες φέρεται να δείχνουν την Τουρκία Περιοχή ευθύνης Έρευνας και Διάσωσης. Οι χάρτες δείχνουν το μισό του Αιγαίου και επίσης ένα πολύ μεγάλο τμήμα της Μαύρης Θάλασσας, όπου η περιοχή SAR της Τουρκίας συμπίπτει με την Τουρκική Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ). Η Τουρκία διεκδικεί ΑΟΖ άνω των 200 ναυτικών μιλίων. Η Αθήνα δεν έχει προχωρήσει στην ανακήρυξη της ελληνικής ΑΟΖ, λόγω της τουρκικής απειλής, της στάσης των ΗΠΑ για επίλυση του θέματος μέσω ελληνοτουρκικής συμφωνίας, της αποτυχίας της Petroleum Geo-Services (PGS) για την ολοκλήρωση των ερευνών που θα μπορούσαν να δώσουν μια σαφή εικόνα των πιθανών κοιτασμάτων υδρογονανθράκων στις προαναφερθείσες περιοχές και την απουσία ισχυρής ευρωπαϊκής υποστήριξης. Σήμερα, υπάρχει μια σχετική αλλαγή σε αυτές τις συνθήκες, τόσο λόγω της κάπως εκτιμημένης γαλλικής υποστήριξης προς την Ελλάδα όσο και των αναμενόμενων αποτελεσμάτων των ερευνών του Nordic Explorer (Papadakis, 2017).

Η Ελλάδα επισημαίνει ότι όλα τα ζητήματα του Αιγαίου είναι νομικά ζητήματα που μπορούν καλύτερα να διαιτητεύουν τα διεθνή δικαστήρια, ενώ η Τουρκία από την

άλλη, επιμένει να τα βλέπει ως πολιτικά ζητήματα που δεν πρέπει να τεθούν στο ICJ. Η Τουρκία επιμένει να τα βλέπει ως πολιτικά ζητήματα που απαιτούν διμερείς διαπραγματεύσεις και ο λόγος είναι ότι είναι προφανές ότι σύμφωνα με τις προηγούμενες αποφάσεις του ICJ και ιδιαίτερα την απόφαση σχετικά με την υπόθεση οριοθέτησης των θαλάσσιων συνόρων Ουκρανίας – Ρουμανίας, η Τουρκία θα κερδίσει ένα μικρό ποσοστό της επίμαχης περιοχής: Ι) Περίπου 25 % ανατολικά του νησιωτικού συμπλέγματος (15 νησιά) Καστελλόριζου ΙΙ) 25% μεταξύ Ρόδου και νήσου Καστελλόριζου (15 νησιά) σύμπλεγμα ΙΙΙ) Μηδενικό κέρδος στην περιοχή των Δωδεκανήσων (σύμπλεγμα 165 νησιών) λόγω του μεγάλου αριθμού ΙV) Περίπου 4 %-5% στο Βόρειο Αιγαίο V) Περίπου 4%-5% στο Κεντρικό Αιγαίο. Βόρεια του Αιγαίου Πελάγους υπάρχει μια περιοχή ανοιχτής θάλασσας πέρα από 12 ν.μ. μετρημένη από τα νησιά Λήμνος, Άγιος Ευστράτος, Λέσβος, Σκύρος και Ψαρά (Ortolland, 2009).

Σε κάθε περίπτωση, και ανεξάρτητα από την απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου, η προσφυγή στην απόφασή του θα έδινε ενδεχομένως τέλος στην ελληνοτουρκική διαμάχη επιτρέποντας στις δύο χώρες να εκμεταλλευτούν τον φυσικό τους πλούτο στο Αιγαίο. Το πιο σημαντικό είναι ότι μια απόφαση του ΔΔ θα επιλύσει την ελληνοτουρκική σύγκρουση για αυτό το θέμα και ότι η Ελλάδα δεν θα κινδυνεύει πλέον από τον τουρκικό επεκτατισμό γιατί θα χαίρει ασφάλειας δικαίου. Θα είναι δωρεάν η γεώτρηση για πετρέλαιο και φυσικό αέριο και η χρήση του εναέριου χώρου της ΑΟΖ για αεροπορική ενέργεια. Ακολουθώντας το παράδειγμα της Ρουμανίας και της Ουκρανίας, που επέλεξαν να λύσουν τη διαφορά τους με ειρηνικό τρόπο, όπως θα έπρεπε να κάνει κάθε σύγχρονη και πολιτισμένη χώρα, η Ελλάδα και η Τουρκία θα πρέπει να κάνουν το ίδιο δίνοντας τέλος σε μια μακροχρόνια διαμάχη που κόστισε και στις δύο χώρες εκατοντάδες δισεκατομμύρια ευρώ σε στρατιωτικό εξοπλισμό, τα τελευταία 35 χρόνια, και ακόμη χειρότερα αρκετές ανθρώπινες απώλειες. Έτσι, ο μόνος τρόπος είναι να φέρει αυτή τη διαφορά στο ICJ2 (Papadakis, 2017).

Το 1993 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο καθόρισε τα λεγόμενα «κριτήρια της Κοπεγχάγης για την αξιολόγηση της προόδου της Τουρκίας στην προετοιμασία για ένταξη. Η ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ θα σήμαινε ριζική αλλαγή στις αντιλήψεις της όσον αφορά το Δίκαιο της Θάλασσας και την αναγνώριση της εξουσίας του Διεθνούς Δικαστηρίου της Δικαιοσύνης. Η νομολογία του Δικαστηρίου δεν είναι απαραίτητα κατά των θέσεων της Άγκυρας, ιδιαίτερα στην υφαλοκρηπίδα, αλλά η Τουρκία θα πρέπει να παραιτηθεί από τους ισχυρισμούς της σχετικά με το εύρος των χωρικών υδάτων. Μια άλλη λύση θα περιλάμβανε εθελοντικές ρυθμίσεις αυτού του κανόνα στο

πλαίσιο μιας διμερούς συμφωνίας ή μιας ad hoc διαιτησίας μετά τον καθορισμό των αμοιβαία συμφωνημένων παραμέτρων. Μόλις ολοκληρωθεί με επιτυχία η οριοθέτηση, θα είναι δυνατή η από κοινού εξερεύνηση και η από κοινού εκμετάλλευση των φυσικών πόρων του Αιγαίου (ή μέρους αυτών). Αυτό θα μπορούσε να συμβεί διμερώς ή με τη συμμετοχή άλλων χωρών, διεθνών και περιφερειακών οργανισμών και μεγάλων εταιρειών σε μια διεθνή κοινοπραξία που θα μπορούσε επίσης να εξασφαλίσει τα απαραίτητα κεφάλαια. Ένα κρίσιμο ζήτημα είναι ότι πρέπει να αποφασιστεί το κατάλληλο μοντέλο ανάπτυξης. Η Ελλάδα κερδίζει σημαντικά έσοδα από τον τουρισμό και η προστασία του περιβάλλοντος είναι πρωταρχικής σημασίας (Papadakis, 2017).

Η εναέρια διαμάχη των δύο κρατών

Η διαμάχη για τον έλεγχο του εναέριου χώρου είναι παρόμοια με εκείνη της οριοθέτησης της υφαλοκρηπίδας καθώς και οι δύο σχετίζονται με την επιθυμία της Τουρκίας να επεκτείνει τη δικαιοδοσία της στην περιοχή του Αιγαίου και την αντίθεση της Ελλάδας σε αυτές τις προσπάθειες. Το 1931, η Ελλάδα, για τον έλεγχο της αεροναυτιλίας, διεκδίκησε δέκα ναυτικά μίλια εθνικό εναέριο χώρο αντί για έξι ναυτικά μίλια όριο χωρικών υδάτων, λόγω των ταχυτήτων των αεροσκαφών. Το 1952 και το 1958, περιφερειακές διασκέψεις του Διεθνούς Οργανισμού Πολιτικής Αεροπορίας (ICAO), με τη συμμετοχή τόσο της Ελλάδας όσο και της Τουρκίας, αποφάσισαν ότι εκτός από τη στενή ζώνη του τουρκικού εθνικού εναέριου χώρου κατά μήκος των τουρκικών ακτών, ο ελεγχόμενος εναέριος χώρος πάνω από το Αιγαίο θα ήταν μέρος του Athens FIR. (Περιοχή πληροφοριών πτήσης). Η τοποθέτηση των ορίων του FIR πιο δυτικά υποχρέωνε τα ελληνικά αεροσκάφη που πετούν στα ανατολικά ελληνικά νησιά να περάσουν από μια τουρκική ζώνη ελέγχου. Ήταν επομένως συνεπής με τη γεωγραφία και λειτούργησε καλά μέχρι την τουρκική εισβολή στην Κύπρο το 1974. Στις 4 Αυγούστου 1974, δεκαπέντε ημέρες μετά την εισβολή στην Κύπρο, η Τουρκία εξέδωσε μονομερώς το NOTAM10 714 απαιτώντας από όλα τα αεροσκάφη που πλησιάζουν στον τουρκικό εναέριο χώρο να αναφέρουν τη θέση τους και το σχέδιο πτήσης τους φτάνοντας στη μέση γραμμή του Αιγαίου, η οποία βρισκόταν αρκετά δυτικά της γραμμής FIR. Ο σκοπός, σύμφωνα με μεταγενέστερες τουρκικές εξηγήσεις, ήταν να επιτρέψει στα τουρκικά στρατιωτικά ραντάρ να διακρίνουν μεταξύ αβλαβών πτήσεων και πιθανών επιτιθέμενων με προορισμό στόχους στη Μικρά Ασία». Η Ελλάδα απέρριψε αυτή τη μονομερή ενέργεια επειδή η επιλογή της μέσης γραμμής του Αιγαίου φαινόταν να είχε πολιτικό χαρακτήρα, αφού η τουρκική προτεινόμενη γραμμή

συνέπεσε με τη διεκδίκηση της υφαλοκρηπίδας. Στις 13 Σεπτεμβρίου 1974, η Ελλάδα εξέδωσε το NOTAM 1157 κηρύττοντας μη ασφαλείς τις αεροπορικές διαδρομές του Αιγαίου προς την Τουρκία λόγω της απειλής αντικρουόμενων εντολών ελέγχου. Αυτές οι NOTAM αποσύρθηκαν το 1980, όταν η Τουρκία υπενθύμισε το αίτημά της, πιθανότατα ως αποτέλεσμα του σοβαρά κατεστραμμένου τουρκικού τουρισμού λόγω των περιορισμών πτήσεων. Στη συνέχεια, η Ελλάδα ανακάλεσε επίσης την κοινοποίησή της. Ωστόσο, η Τουρκία εξακολουθεί να αρνείται να υποβάλει σχέδια πτήσης για τα στρατιωτικά της αεροσκάφη που κάνουν επιχειρήσεις στο FIR Αθηνών, αν και ενημερώνει το κέντρο ελέγχου του NATO στη Νάπολη. Στέλνει τακτικά στρατιωτικά αεροσκάφη για να πετάζουν σε αμφισβητούμενες περιοχές και μερικές φορές ακόμη και στον ελληνικό εθνικό εναέριο χώρο εντός έξι ν.μ. πάνω από διάφορα νησιά. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τις ελληνικές διαμαρτυρίες και την αντίδραση της Ελλάδας στέλνοντας δικά της μαχητικά αεροσκάφη για να αναχαιτίσει και να αναγνωρίσει αυτά τα επίσημα «άγνωστα αεροσκάφη», οδηγώντας σε πολυάριθμες αντιπαραθέσεις (Wilson).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

Πολιτικό Υπόβαθρο της διένεξης στο Αιγαίο

Η σύγκρουση μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας κρατά εδώ και αιώνες. Οι δύο χώρες ήρθαν αντιμέτωπες σε πολέμους ανεξαρτησίας και διαμόρφωσαν τις εθνικές τους ταυτότητες η μία εναντίον της άλλης. Η Ελλάδα αποσχίστηκε από την Οθωμανική Αυτοκρατορία το 1830 και η Τουρκική Δημοκρατία ιδρύθηκε μετά την ήττα του ελληνικού στρατού στη Μικρά Ασία το 1922. Η Συνθήκη της Λωζάνης υπογράφηκε το 1923 από τους Συμμάχους του Α' Παγκοσμίου Πολέμου, όρισε τα σύνορα της σύγχρονης Τουρκίας και ήταν το βασικό κείμενο που ρύθμιζε από τότε τις ελληνοτουρκικές σχέσεις. Οι ιστορικές εχθρότητες, ωστόσο, δύσκολα επιλύθηκαν με τη συνθήκη ειρήνης. Με τα χρόνια, οι αντιλήψεις για τον «εχθρό» έγιναν στερεοτυπικές και διαεινίστηκαν και στις δύο χώρες μέσω της εκπαίδευσης, της ιστοριογραφίας και των λογοτεχνικών κειμένων. Οι προηγούμενες συγκρούσεις επιδεινώθηκαν από την εμπειρία των συνεχιζόμενων διακοινοτικών συγκρούσεων. Τον Σεπτέμβριο του 1955, η ελληνική μειονότητα της Κωνσταντινούπολης δέχτηκε επίθεση, χάνοντας δεκάδες ανθρώπους, δεχόμενη ζημιές σε περιουσίες αξίας εκατομμυρίων δολαρίων και οδηγώντας χιλιάδες Έλληνες σε φυγή. Και οι δύο χώρες εξακολουθούν να αλληλοκατηγορούνται για την κακομεταχείριση των μειονοτήτων τους και τη μη αναγνώριση των δικαιωμάτων τους. Στο νησί της Κύπρου, όπου ζούσαν μαζί οι δύο κοινότητες, οι εμφύλιες διαμάχες κράτησαν για δεκαετίες μέχρι την *de facto* διχοτόμηση του νησιού από τις τουρκικές δυνάμεις το 1974. Η διαμάχη για την Κύπρο, καθώς και οι μνήμες από τον πικρό πόλεμο που άφησε χιλιάδες νεκρούς και πολλούς άλλους εκτοπισμένους στο πέρασμά του, συνεχίζει να ρίχνει σκιά στις διμερείς σχέσεις (Millas, 2005).

Ανάμεσα σε όλα τα ζητήματα που δυσχαιρένουν τις σχέσεις, ωστόσο, το κύριο πρόβλημα σήμερα είναι το Αιγαίο Πέλαγος. Το Αιγαίο έχει περίπου 4000 νησιά, βραχονησίδες και βράχους διάσπαρτα τριγύρω, χωρίς ρητή ιδιοκτησία των μικρότερων σχηματισμών που έχουν δοθεί σε καμία από τις κομητείες στις διεθνείς συνθήκες. Από τη δεκαετία του 1970, οι δύο πλευρές είχαν διαφωνίες για την έκταση των χωρικών υδάτων, της υφαλοκρηπίδας, των εθνικών εναέριων χώρων και της Περιοχής Πληροφοριών Πτήσεων (FIR), καθώς και για τη στρατιωτικοποίηση των ελληνικών νησιών στο Ανατολικό Αιγαίο. Η Άγκυρα ισχυρίζεται ότι η Ελλάδα προσπαθεί να

μετατρέψει το Αιγαίο σε ελληνική λίμνη, ενώ η Αθήνα υποστηρίζει ότι η Τουρκία παραβιάζει την ελληνική κυριαρχία. Οι διαφωνίες για το Αιγαίο θα μπορούσαν εύκολα να επιλυθούν μέσω της διπλωματικής οδού. Πράγματι, οι δύο χώρες έχουν δείξει ότι με την κατάλληλη πολιτική ηγεσία και την αμοιβαία βούληση, είναι δυνατό να μειωθεί η διαφωνία. Μετά τον πόλεμο του 1922, για παράδειγμα, υπήρξε μια περίοδος σχετικής ηρεμίας στη δεκαετία του 1930. Η επαναπροσέγγιση που ξεκίνησε τη δεκαετία του 1930 επικεντρώθηκε κυρίως στις διακρατικές σχέσεις και καθοδηγήθηκε από τις αρχές του πολιτικού ρεαλισμού όπως όλες οι παρόμοιες προσπάθειες που την ακολούθησαν. Δεν αφορούσε ούτε ενθάρρυνε τις σχέσεις μεταξύ των πολιτών. Κατά την περίοδο αυτή, εξάλλου, η διάκριση μεταξύ εσωτερικής και διεθνούς πολιτικής ήταν πολύ σαφής. Η ίδια κατάσταση ισχύει και για τις προσπάθειες προσέγγισης που ξεκίνησαν το 1946 και το 1988. Το 1988, ωστόσο, έγινε μια προσπάθεια να δημιουργηθεί δημόσια υποστήριξη αλλά χωρίς καμία σοβαρή προετοιμασία. Με το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, η ύπαρξη ύφεσης στις διμερείς σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας εξακολουθεί να παραμένει ύψιστης σημασίας τόσο για τους περιφερειακούς όσο και για τους διεθνείς παράγοντες. Η εμφάνιση ενός εντελώς διαφορετικού περιβάλλοντος ασφαλείας στην Ευρώπη, το οποίο χαρακτηρίζεται από τη μετατόπιση της εστίασης από τα «σκληρά» στα «ήπια» ζητήματα ασφάλειας, κάνει τον διακρατικό πόλεμο στην Ευρώπη να σημαίνει «αυτοκτονία». Αυτό το νέο περιβάλλον ασφαλείας απαιτεί στενή διακρατική συνεργασία σε όλα τα επίπεδα. Επιπλέον, αυτό που απειλείται στη μεταψυχροπολεμική εποχή δεν είναι η εδαφική ακεραιότητα των κρατών, όπως συνέβαινε στον Ψυχρό Πόλεμο, αλλά η ασφάλεια των πολιτών τους. Ομοίως, μόλις τρία χρόνια αφότου η Ελλάδα και η Τουρκία έφτασαν κοντά σε ένοπλες μάχες στις ακατοίκητες μικρές νησίδες Ίμια/Καρντάκ, υπήρξε μια περίοδος προσέγγισης, με αυξημένα επίπεδα διπλωματικών, καθώς και οικονομικών και κοινωνικών αλληλεπιδράσεων. Παρά τις μεγάλες ελπίδες, τις τελευταίες δεκαετίες οι προσπάθειες επαναπροσέγγισης έχουν αποτύχει πλήρως να επιλύσουν τη διαφορά για το Αιγαίο ή ακόμα την έχουν βάλει σε δεύτερη μοίρα μακροπρόθεσμα, όπως καταδεικνύει ξεκάθαρα η τρέχουσα κλιμάκωση των εντάσεων (Karakatsanis, 2014).

Η Τουρκία και η Ελλάδα δεν έχουν κάνει ποτέ πραγματικό πόλεμο από τη δεκαετία του 1920. Και οι δύο πλευρές θα πρέπει να γνωρίζουν καλά ότι κάθε είδους επίθεση στην ηπειρωτική χώρα του εχθρού θα είχε ως αποτέλεσμα χιλιάδες θανάτους και την πιθανή εμπλοκή άλλων συμμάχων του NATO. Μια τέτοια καταστροφή είναι κάτι που και οι δύο πλευρές θα ήθελαν να αποφύγουν. Το χειρότερο σενάριο για την

Ελλάδα και την Τουρκία είναι το ενδεχόμενο σχεδόν συνεχών, μικρής κλίμακας στρατιωτικών επιχειρήσεων, ειδικά στις και γύρω από τις νησίδες του Αιγαίου. Τέτοιες στρατιωτικές επιχειρήσεις ενδέχεται να οδηγήσουν σε περιορισμένες μάχες, με απώλειες στρατιωτικών και ακόμη και αμάχων και στις δύο πλευρές. Ένα «ατύχημα» θα μπορούσε να οδηγήσει σε πιο σοβαρές μάχες, εκτός εάν η πολιτική ηγεσία και στις δύο πλευρές του Αιγαίου καταβάλει συνειδητή προσπάθεια να χαλαρώσει τη ρητορική τους τόσο διπλωματικά όσο και δημόσια (Kostas Ifantis, 2005).

Οι αποφάσεις που λήφθηκαν στην Ευρωπαϊκή Σύνοδο Κορυφής του Ελσίνκι το 1999, ιδίως όσον αφορά τις ελληνοτουρκικές σχέσεις, δεν έχουν ληφθεί σοβαρά από καμία από τις δύο πλευρές. Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις τη δεκαετία του 1990 πέρασαν μέσα από περιόδους έντασης και αβεβαιότητας. Η κρίση των Ιμίων/Καρντάκ του 1996 έφερε τα δύο κράτη πολύ κοντά σε ένοπλη σύρραξη και η σύλληψη του αρχηγού του PKK κατά την αποχώρηση από την ελληνική πρεσβεία στην Κένυα επιδείνωσε περαιτέρω τις σχέσεις των δύο γειτόνων του Αιγαίου και φανέρωσε τη μεγάλη έλλειψη εμπιστοσύνης μεταξύ τους. Οι ανταγωνιστικές και δοκιμαστικές σχέσεις Ελλάδας και Τουρκίας ήταν αμοιβαία επιζήμιες. Από τη μια πλευρά, σε οικονομικό επίπεδο, η Ελλάδα έπρεπε να διαθέσει τεράστια χρηματικά ποσά για τον αμυντικό της προϋπολογισμό και ως εκ τούτου δεν μπορούσε να συγκεντρώσει τις δημοσιονομικές της προσπάθειες στην εκπλήρωση των κριτηρίων για την ένταξη της στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση και την οργάνωση της Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004. Ως αποτέλεσμα, ο «εξευρωπαϊσμός» των διμερών σχέσεών της με την Τουρκία φαινόταν πιο αποτελεσματική πολιτική επιλογή. Επιπλέον, ο «τουρκοσκεπτικισμός» σε μεγάλα κράτη μέλη της ΕΕ όπως η Γαλλία, η Γερμανία και η Αυστρία, δημιούργησε αναποφασιστικότητα της ΕΕ απέναντι στην ευρωπαϊκή προοπτική της Τουρκίας. Αυτό συνέβαλε επίσης στην εξάλειψη μιας κυρίαρχης αντίληψης μεταξύ της τουρκικής ελίτ, ότι δηλαδή η ΕΕ ήταν όμηρος της Ελλάδας σχετικά με την ένταξη της Τουρκίας στην Ευρώπη. Η Τουρκία από την άλλη είχε επίσης ενδιαφέρον για τη μείωση της έντασης με την Ελλάδα όχι μόνο για να διευκολυνθεί η ευρωπαϊκή της προοπτική αλλά κυρίως για να έχει περισσότερα περιθώρια ελιγμών στη δημοσιονομική της πολιτική (Βερέμης, 2000).

Μέσα σε αυτό το πλαίσιο γίνεται αντιληπτή η ελληνοτουρκική προσέγγιση. Αντιμέτωποι άμεσα με το νέο περιβάλλον ασφαλείας λόγω της γεωγραφικής τους εγγύτητας σε ζώνες συγκρούσεων όπως τα Βαλκάνια, η Κεντρική Ασία, ο Καύκασος και η Μέση Ανατολή, και τα δύο κράτη συνειδητοποίησαν ότι η στρατηγική παιχνιδιών

μηδενικού αθροίσματος είναι αμοιβαία επιζήμια και ότι μια «πολιτική συνεργασίας είναι πολύ πιο πλεονεκτική από τη συνεχιζόμενη αντιπαράθεση». Έτσι, το 1996, λίγους μήνες μετά την κρίση των Ιμίων, οι δύο χώρες συμφώνησαν στη Νέα Υόρκη να ξεκινήσουν μια «βήμα προς βήμα» προσέγγιση. Ακολουθώντας τις γραμμές του νεο-λειτουργισμού, η πρωτοβουλία στόχευε αρχικά σε ζητήματα «χαμηλής πολιτικής» όπως η μετανάστευση, το περιβάλλον, η διεθνής τρομοκρατία, το εμπόριο και η παράνομη διακίνηση ναρκωτικών, για να μπορέσει να αντιμετωπίσει και τελικά να επιλύσει ειρηνικά τα ζητήματα «υψηλής πολιτικής» και τα δύο. Χωρών, δηλαδή το κυπριακό πρόβλημα και τη διαμάχη για το Αιγαίο Πέλαγος. Με άλλα λόγια, η κρίση των Ιμίων/Καρντάκ ήταν μια ευκαρία για τις ελληνοτουρκικές σχέσεις αφού δημιούργησε μια ισχυρή ώθηση για συμφιλίωση μεταξύ των δύο κρατών και των κοινωνιών τους (Kranidiotis, 1999).

Συνολικά από το 2000 έως το 2013 υπογράφηκαν περισσότερες από 100 διμερείς συμφωνίες που συνέβαλαν σε μεγάλο βαθμό στην εντυπωσιακή αύξηση του εμπορίου μεταξύ των δύο χωρών, στην αύξηση των άμεσων ξένων επενδύσεων σε ελληνικές και τουρκικές εταιρείες στην Τουρκία και την Ελλάδα αντίστοιχα, στην αύξηση των τουριστικών δραστηριοτήτων μεταξύ των πολιτών και των δύο χωρών, στη βελτίωση των σιδηροδρομικών γραμμών και των θαλάσσιων γραμμών που συνδέουν τις δύο χώρες, στην αύξηση της πολιτιστικής και επιστημονικής συνεργασίας μεταξύ των λαών και των δύο χωρών, στην υπογραφή σειράς μέτρων Οικοδόμησης Εμπιστοσύνης (CBM), στις κοινοπραξίες για την κατασκευή αγωγού Φυσικού Αερίου που πρόκειται να συνδέσει την Τουρκία με την Ελλάδα και την Ελλάδα με την Ιταλία και στη Ίδρυση του Συμβουλίου Στρατηγικής Συνεργασίας όπου συναντώνται ετησίως οι Πρωθυπουργοί και των δύο χωρών (Koukoudakis, 2013).

Επιπλέον, η ενεργειακή συνεργασία Ελλάδας-Τουρκίας μέσω της κατασκευής του αγωγού Διασύνδεσης Τουρκίας-Ελλάδας-Ιταλίας (ITGI) συνιστούσε αφενός μια win-win κατάσταση και αφετέρου αήξησε τη σημασία τους για την ενεργειακή ασφάλεια της Ευρώπης. Η Ευρώπη σήμερα μπορεί να καλύψει μόνο το 50% των ενεργειακών αναγκών της από εσωτερικές πηγές και μέχρι το 2030 το ποσοστό αυτό αναμένεται να μειωθεί στο 25%. Κατά συνέπεια, μία από τις βασικές αρχές της Πολιτικής Ενεργειακής Ασφάλειας της ΕΕ είναι η διαφοροποίηση των χωρών που προμηθεύουν τα κράτη της Ένωσης και η εξεύρεση νέων πηγών. Αναμφίβολα, η ενεργειακή συνεργασία Ελλάδας-Τουρκίας συμβάλλει σημαντικά στην ενεργειακή

πολιτική της Ε.Ε. Αυτή η πτυχή της ελληνοτουρκικής συνεργασίας είχε επίσης ως στόχο την ενίσχυση της υποψηφιότητας της Τουρκίας για ένταξη στην ΕΕ. Με άλλα λόγια, η Τουρκία μπορούσε να αυξήσει σιωπηρά την αξία της για την ΕΕ και έτσι να ενισχύσει περαιτέρω την προσπάθειά της για ένταξη στην ΕΕ (Koukoudakis, 2013).

Στα 14 χρόνια της τρέχουσας ελληνοτουρκικής προσέγγισης, πραγματοποιήθηκαν πολυάριθμες πρωτοβουλίες της κοινωνίας των πολιτών και δραστηριότητες ΜΚΟ που έφεραν τους λαούς των δύο χωρών πιο κοντά. Στην πραγματικότητα αυτή η προσπάθεια για τη δημιουργία διπλωματίας «δεύτερου δρόμου» ήταν πάντα εμφανής, αλλά η τιτλοποίηση των διμερών σχέσεων Ελλάδας-Τουρκίας δεν της επέτρεψε να βρει το δρόμο της. Μετά την κρίση των Ιμίων εμφανίστηκε ο στόχος των ΜΚΟ στη συμφιλίωση και των δύο χωρών. Το πιο αντιπροσωπευτικό παράδειγμα ήταν η ίδρυση του Ελληνοτουρκικού Φόρουμ. Η διαδικασία της κοινωνικής προσέγγισης εντάθηκε ιδιαίτερα όταν δύο σεισμοί έπληξαν τόσο την Τουρκία όσο και την Ελλάδα το 1999. Η παροχή άμεσης βοήθειας και από τις δύο χώρες η μία στην άλλη έφερε τις κοινωνίες τους πιο κοντά καταρρίπτοντας μύθους που μιλούσαν για την αιώνια ελληνοτουρκική έχθρα και το βάρος της ιστορίας. Δημιουργήθηκαν ομάδες φιλίας και άλλες πολλαπλές διαδρομές επαφής και τα μέσα ενημέρωσης και στις δύο χώρες διέδωσαν το αίσθημα αμοιβαίας ευγνωμοσύνης στους πληθυσμούς τους. Ως αποτέλεσμα, έχει δημιουργηθεί λαϊκή υποστήριξη για τη διαδικασία «βήμα προς βήμα» της ελληνοτουρκικής προσέγγισης. Ωστόσο, η ελληνοτουρκική διαδικασία προσέγγισης, παρά τα σημαντικά της επιτεύγματα στην «χαμηλή πολιτική» έχει εγείρει αρκετή κριτική. Το γεγονός, για παράδειγμα, ότι τα ζητήματα «υψηλής πολιτικής» παραμένουν άλυτα και μπορούν να προκαλέσουν προβλήματα στο μέλλον θεωρείται ως ενδεικτικός παράγοντας των σοβαρών περιορισμών της όλης διαδικασίας. Οι σταθερές, ωστόσο, ελληνοτουρκικές σχέσεις από το 1999 δείχνουν ότι η διαδικασία επαναπροσέγγισής τους έχει επιδείξει αξιοθαύμαστη αντοχή. Κατά κάποιον τρόπο, αυτή η διαδικασία έχει διδάξει και τα δύο κράτη πώς να ζουν με τις διαφορές τους σε θέματα που άπτονται την «υψηλή πολιτική» όχι μόνο χωρίς σύγκρουση αλλά ακόμη πιο σημαντικό με συνεργατικό και αμοιβαία επωφελές τρόπο (Koukoudakis, 2013).

Τον Ιούλιο-Αύγουστο του 2020, τουρκικά και ελληνικά πολεμικά πλοία βρέθηκαν σε κατάσταση υψηλού συναγερμού στην ανατολική Μεσόγειο Θάλασσα στη μακροβιότερη αναμέτρηση που έχει γίνει στην επί δεκαετιών διαμάχη των δύο χωρών για τη θαλάσσια κυριαρχία. Μετά από εβδομάδες έντασης, με ναυτικούς στόλους τρίτους χωρών να μπαίνουν στο παιχνίδι, δύο φρεγάτες συγκρούστηκαν, με τον κίνδυνο

να ελλοχεύει για ένα ατύχημα να μετατραπεί σε μια σύγκρουση που καμία πλευρά δεν θέλει. Και οι δύο υποχώρησαν, αλλά μόνο εβδομάδες αργότερα και υπό την πίεση των ηγετών της ΕΕ. Ο κίνδυνος θα παραμείνει όσο η Άγκυρα και η Αθήνα παραμείνουν εγκλωβισμένες σε έναν φαύλο κύκλο που τους έχει σχεδόν φέρει σε σύγκρουση τουλάχιστον τέσσερις φορές από τη δεκαετία του 1970. Αυτή η ακροσφαλής διπλωματία έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια, καθώς η Τουρκία έχει γίνει πιο τολμηρή στις διεκδικήσεις κυριαρχίας στα ύδατα της ανατολικής Μεσογείου και η Ελλάδα γίνεται όλο και πιο δυναμική στη σφυρηλάτηση δεσμών με περιφερειακούς εταίρους για να στριμώξει την Τουρκία. Τόσο η Άγκυρα όσο και η Αθήνα πρέπει να αποφύγουν περαιτέρω προκλήσεις και να επιμείνουν σε διερευνητικές συνομιλίες, στις οποίες επέστρεψαν πρόσφατα. Οι ευρωπαϊκές δυνάμεις και οι ΗΠΑ θα πρέπει να υποστηρίξουν την προσπάθεια, και μεταξύ άλλων εργάζονται για να διαλύσουν την αίσθηση της περικύκλωσης της Τουρκίας. Στις 21 Ιουλίου 2020, η Τουρκία ανακοίνωσε σχέδια για αναζήτηση αερίου σε αμφισβητούμενα ύδατα νότια του ελληνικού νησιού Καστελλόριζο, κοντά στις τουρκικές ακτές. Η Ελλάδα έθεσε τις ναυτικές της δυνάμεις σε επιφυλακή, πυροδοτώντας την πλήρη ανάπτυξη του ελληνικού και του τουρκικού στόλου στο Αιγαίο και την ανατολική Μεσόγειο. Στη συνέχεια, στις 12 Αυγούστου, ένα από τα δύο τουρκικά πολεμικά πλοία που συνόδευαν το Ouz Reis, ένα σεισμικό ερευνητικό σκάφος, συγκρούστηκε με μια ελληνική φρεγάτα που το σκίαζε. Το χτύπημα τράνταξε τόσο αισθητά την Άγκυρα και την Αθήνα που ακολούθησε σιωπή μισής ημέρας. Ο φόβος τους βοήθησε να κάνουν πίσω υπό την απειλή μιας μεγαλύτερης αντιπαράθεσης, αλλά οι εντάσεις συνεχίζονταν για εβδομάδες πριν τα πολεμικά πλοία επιστρέψουν στα λιμάνια από όπου ξεκίνησαν.

Αυτή η κρίση ήταν η πιο μακροχρόνια σε έναν κύκλο περιοδικών κλιμακώσεων από τη δεκαετία του 1970 σχετικά με τις ανταγωνιστικές ελληνικές και τουρκικές αξιώσεις κυριαρχίας στο Αιγαίο και την Ανατολική Μεσόγειο υπογραμμίζοντας γεωπολιτικές αλλαγές που έχουν κάνει την κατάσταση πιο ασταθής από πριν. Οι ΗΠΑ κάποτε κρατούσαν υπό έλεγχο τις εντάσεις μέσω των στενών συμμαχιών τους με τα αντιμαχόμενα μέρη, τα οποία είναι και τα δύο μέλη του Οργανισμού Βορειοατλαντικής Συνθήκης (NATO) που φιλοξενούν στρατιωτικές βάσεις των ΗΠΑ, αλλά τα τελευταία χρόνια έχουν απομακρυνθεί από αυτόν τον ρόλο. Η Γερμανία, η Γαλλία και το NATO προσπάθησαν να καλύψουν το κενό με διαφορετικούς τρόπους, αλλά δεν έχουν τη μόχλευση της Ουάσιγκτον και θεωρούνται λιγότερο από ουδέτεροι διαιτητές. Εν τω μεταξύ, οι αμυδρές προοπτικές της Άγκυρας για ένταξη στην ΕΕ έχουν αφαιρέσει έναν

μετριαστικό παράγοντα τόσο στην τουρκική όσο και στην ελληνική πολιτική. Ο αγώνας για επιρροή στην ανατολική Μεσόγειο από πρόσφατα διεκδικητικά τρίτα μέρη περιπλέκει ακόμη περισσότερο την εικόνα, με την Αίγυπτο, τη Γαλλία και τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα (ΗΑΕ) να τάσσονται στο πλευρό της Ελλάδας στη διαμάχη της με την Τουρκία για διάφορες θαλάσσιες διεκδικήσεις. Μπορεί η σύγκρουση στα μέσα του 2020, να μην οδηγήθηκε σε σύρραξη αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι επιτεύχθηκε στο έπακρο η αποκλιμάκωση. Οι εντάσεις υψηλού επιπέδου μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας εξακολουθούν να αναγνωρίζονται ως κάτι φυσιολογικό, με λίγη εμπιστοσύνη ή προφανή επιθυμία για ουσιαστικές διαπραγματεύσεις για την επίλυση της θαλάσσιας διαφοράς τους. Ωστόσο, οι διερευνητικές συνομιλίες προσφέρουν την καλύτερη ευκαιρία για μετάβαση από το χείλος του γκρεμού στο διάλογο και για τους δύο για να δοκιμάσουν πιθανούς δρόμους προς τα εμπρός. Μέχρι στιγμής, οι πλευρές έχουν σιωπήσει για το περιεχόμενο των συνομιλιών και θα πρέπει να συνεχίσουν να το κάνουν, καθώς αυτή η πολιτική μπορεί να βοηθήσει στη διατήρηση της έντασης σε χαμηλούς τόνους, ειδικά καθώς οι συνομιλίες εισέρχονται σε πιο δύσκολη φάση τους επόμενους μήνες (Dalay, 2020).

Ενώ η Άγκυρα και η Αθήνα συμφωνούν ότι τα CBM μπορούν να είναι αποτελεσματικά για την εκτόνωση των εντάσεων, το καθένα κατηγορεί τον άλλο ότι τις παραβιάζει. Μια τέτοια περίπτωση διεμήφθη όταν μια ετήσια, δεκαήμερη ελληνική στρατιωτική άσκηση έπεσε στην εθνική εορτή της Τουρκίας, στις 29 Οκτωβρίου 2020, με την Άγκυρα να απαντά σχεδιάζοντας ασκήσεις στις 28 Οκτωβρίου, εθνική εορτή της Ελλάδας. Μόνο μετά την επέμβαση του ΝΑΤΟ και οι δύο πλευρές ακύρωσαν τα σχέδιά τους. Σε καλές στιγμές, η Άγκυρα και η Αθήνα συμμετείχαν και οι δύο σε ασκήσεις του ΝΑΤΟ ή έχουν πραγματοποιήσει εικονικές κοινές ασκήσεις έρευνας και διάσωσης. Ακόμα, έχουν αγωνιστεί να προωθήσουν πιο ήπια μέτρα όπως η ακαδημαϊκή συνεργασία μεταξύ των στρατιωτικών ακαδημιών των χωρών. Ένα σημαντικό βήμα προς τα εμπρός θα ήταν η Αθήνα και η Άγκυρα να δεσμευτούν εκ νέου σε τουλάχιστον ορισμένα υπάρχοντα CBM. Αυτά θα μπορούσαν να περιλαμβάνουν την αποφυγή αποκλεισμού μεγάλων θαλάσσιων και εναέριων περιοχών για μεγάλες περιόδους και μορατόριουμ των στρατιωτικών ασκήσεων κατά τη θερινή τουριστική περίοδο από την 1η Ιουλίου έως την 1η Σεπτεμβρίου, καθώς και τις εθνικές και θρησκευτικές αργίες. Στο πιο φιλόδοξο άκρο της κλίμακας, οι κοινές αεροπορικές περιπολίες θα μπορούσαν να συμβάλουν στη μείωση του κινδύνου αερομαχιών. Η συμφωνία για την αμοιβαία

ακύρωση των προγραμματισμένων στρατιωτικών ασκήσεων θα ήταν άλλη μια επίδειξη καλής πίστης.

Η κρίση των Ιμίων

Στις 25 Δεκεμβρίου 1995, ένα τουρκικό φορτηγό πλοίο προσάραξε σε μια μικρή, ακατοίκητη, βραχονησίδα, έκτασης περίπου 10 στρεμμάτων, που οι Έλληνες ονομάζουν Ίμια και οι Τούρκοι Kardak. Προηγουμένως, δεν κοιμάτιζε εκεί καμία σημαία, κανένος έθνους και δεν υπήρχαν στρατιωτικές δυνάμεις. Ο καπετάνιος του πλοίου αρχικά αρνήθηκε βοήθεια από την Ελλάδα επειδή, όπως είπε, η νησίδα ήταν τουρκική. Ο δήμαρχος γειτονικού ελληνικού νησιού ύψωσε την εθνική του σημαία στα Ίμια. Το Υπουργείο Εξωτερικών της Τουρκίας απηύθυνε σημείωμα στην Πρεσβεία της Ελλάδας, υποστηρίζοντας ότι η νησίδα ήταν τουρκική. Η Ελλάδα απέρριψε τον ισχυρισμό. Τα ελληνικά και τα τουρκικά μέσα ενημέρωσης ενημέρωσαν για το περιστατικό αργότερα τον Ιανουάριο. Στις 28 Ιανουαρίου, Τούρκο δημοσιογράφοι προσγειώθηκαν στη νησίδα, κατέβασαν μια ελληνική σημαία και ύψωσαν μια τουρκική. Το υπουργείο Εξωτερικών της Τουρκίας αποδοκίμασε την ενέργεια των δημοσιογράφων και ζήτησε να επιλυθούν τα προβλήματα μέσω της διπλωματικής οδού. Η Αθήνα διαμαρτυρήθηκε στον Τούρκο πρέσβη λέγοντας ότι ο Ίμια ήταν ελληνικά. Αργότερα την ίδια μέρα, κομάντος του Ελληνικού Ναυτικού κατέβασαν την τουρκική σημαία και αποκατέστησαν τη σημαία της Ελλάδας. Ο Έλληνας πρωθυπουργός Κωνσταντίνος Σημίτης προειδοποίησε: «Η απάντησή μας σε αυτόν και σε οποιονδήποτε άλλο επιθετικό εθνικισμό θα είναι ισχυρή, άμεση και αποτελεσματική.» Ο Τούρκος πρωθυπουργός Τανσού Τσιλέρ επέμεινε, «Δεν μπορούμε να αφήσουμε μια ξένη σημαία να κυματίζει στο τουρκικό έδαφος. Η σημαία θα κατέβει». Μέχρι τις 29 Ιανουαρίου, και τα δύο έθνη είχαν στείλει πλοία του πολεμικού ναυτικού στην περιοχή της νησίδας και οι ελληνικές δυνάμεις τέθηκαν σε ύψιστη κατάσταση συναγερμού. Στις 30 Ιανουαρίου, το ελληνικό υπουργείο Άμυνας ανέφερε ότι όλος ο ελληνικός στόλος πλέει στο Αιγαί και ότι τουλάχιστον οκτώ σκάφη του τουρκικού πολεμικού ναυτικού είχαν φανεί στην περιοχή. Ο Έλληνας υπουργός Άμυνας Γεράσιμος Αρσένης είπε ότι τα ελληνικά πολεμικά πλοία προειδοποίησαν μια τουρκική φρεγάτα να εγκαταλείψει τα ελληνικά ύδατα. Ελληνικά αεροσκάφη είχαν αναχαιτίσει τουρκικά αεροσκάφη που παραβιάζουν τον ελληνικό εναέριο χώρο. Σε διάφορες χρονικές στιγμές, αναφέρθηκαν έως και 20 πλοία γύρω από τα Ίμια. Η Τουρκία ζήτησε να ανακληθούν τα ελληνικά στρατεύματα από τα βράχια και να

αφαιρεθούν όλα τα σημάδια που επιχειρούν να αποδείξουν την ελληνική κυριαρχία ισχυριζόμενη ότι είχε στείλει έναν επιτρεπόμενο αριθμό πλοίων στην περιοχή. Ο πρωθυπουργός Σημίτης απάντησε ότι οι τουρκικές αξιώσεις δεν έχουν καμία απολύτως βάση και ότι δεν υπάρχει χώρος για διαπραγματεύσεις σε θέματα που αφορούν την ελληνική κυριαρχία. Νωρίς στις 31 Ιανουαρίου, Τούρκοι κομάντος προσγειώθηκαν σε παρακείμενη βραχονησίδα όπου τοποθέτησαν μια τουρκική σημαία. Ο Τούρκος υπουργός Εξωτερικών Denis Baykal είπε ότι τα στρατεύματα θα απομακρυνθούν όταν οι ελληνικές δυνάμεις αποσυρθούν από την περιοχή. Οι Ηνωμένες Πολιτείες εντόπισαν σημάδια ότι η Ελλάδα είχε σχέδιο να ενισχύσει τη νησίδα και ότι η Τουρκία είχε σχέδια να την καταλάβει, και έτσι προσπάθησαν να αποτρέψουν την περαιτέρω ανάφλεξη της διαμάχης. Στις 31 Ιανουαρίου, η μεσολάβηση των ΗΠΑ κατάφερε να πετύχει συμφωνία για αμοιβαία απόσυρση και αποκατάσταση του status quo ante, χωρίς να υπάρχουν σημαίες στη νησίδα. Κατά την αποχώρηση, ένα ελικόπτερο του ελληνικού πολεμικού ναυτικού συνετρίβη, όπου σκοτώθηκαν τρία μέλη του πληρώματος. Η απόσυρση ολοκληρώθηκε εντός ωρών με τον Υπουργό Άμυνας Αρσένη να δηλώνει ότι κάθε περιστατικό θα μπορούσε να οδηγήσει σε ολοκληρωτικό πόλεμο (Βερέμης, 2000).

Το περιστατικό των Ιμίων το οποίο τελικά επιλύθηκε με την επέμβαση των Ηνωμένων Πολιτειών έφερε στην επιφάνει τις αδυναμίες των δύο κυβερνήσεων καθώς δεν κατέφεραν σε πολιτικό επίπεδο να επιλύσουν την κρίση. Η ελληνική κυβέρνηση είχε μόλις κλείσει δύο μήνες σε αδιέξοδο κατά τη διάρκεια της παρατεταμένης ασθένειας του πρώην πρωθυπουργού Ανδρέα Παπανδρέου, με αποκορύφωμα την παραίτησή του. Η νέα κυβέρνηση Σημίτη ήταν στην εξουσία μόλις μια εβδομάδα, προσπαθώντας να δημιουργήσει τη δική της ταυτότητα, όταν ξέσπασε η κρίση. Από την άλλη πλευρά, η Τουρκία είχε ατελέσφορες εθνικές εκλογές στα τέλη Δεκεμβρίου και οι αντιμαχόμενοι δικεκδικητές της εξουσίας δεν κατάφεραν να συμφωνήσουν για μια νέα κυβέρνηση συνασπισμού. Το αβέβαιο πολιτικό κλίμα στην Αθήνα και την Άγκυρα κατέστησε και τις δύο χώρες ευάλωτες σε προκλήσεις τις οποίες έσπευσε να εκμεταλλευτεί ο τύπος και των δύο χωρών στο έπακρο με αποτέλεσμα η κρίση να τεθεί γρήγορα εκτός ελέγχου. Κατά ειρωνικό τρόπο, Ελλάδα και Τουρκία αλληλοκατηγορήθηκαν ότι εκμεταλλεύονται την εσωτερική της αβεβαιότητα για επιθετικούς σκοπούς. Οι Ηνωμένες Πολιτείες προσπάθησαν να αποτρέψουν μια στρατιωτική σύγκρουση μεταξύ των δύο συμμάχων τους στο NATO και να αποκαταστήσουν το status quo ante. Στις 30 Ιανουαρίου, το Στέιτ Ντιπάρτμεντ

προέτρεψε και τις δύο κυβερνήσεις να επιδείξουν αυτοσυγκράτηση και να υποχωρήσουν. Οι ανώτατοι αξιωματούχοι των ΗΠΑ παρενέβησαν για να εκτονωθεί η κρίση, με τον Βοηθό Υπουργό Εξωτερικών για Ευρωπαϊκές Υποθέσεις Ρίτσαρντ Χόλμπρουκ να μεσολαβεί ενεργά. Η Ελλάδα και η Τουρκία έκαναν τελικά διαβεβαιώσεις αποχώρησης στις Ηνωμένες Πολιτείες, εφόσον δεν θα τις έκαναν η μία στην άλλη χωρίς την παρέμβαση τρίτου. Οι εσωτερικές και εξωτερικές υποθέσεις της Ελλάδας δεν διευθετήθηκαν από την κρίση, παρά την άμβλυνσή της χωρίς βία. Η κυβέρνηση, η οποία διεκδίκησε την επιτυχία από την αποδέσμευση των δυνάμεων και την αποκλιμάκωση της κρίσης, αποδυναμώθηκε από αυτό που θεωρήθηκε στο εσωτερικό ως «εθνική ταπείνωση». Τέθηκαν ερωτήματα σχετικά με το ποιος εξουσιοδότησε να κατέβει η σημαία και γιατί δεν υπήρξε απάντηση στην προσγείωση των Τούρκων σε κοντινούς βράχους. Ο αρχηγός της αντιπολίτευσης Μιλτιάδης Έβερτ είπε ότι η αποχώρηση των ελληνικών δυνάμεων και το κατέβασμα της σημαίας συνιστούσαν εγκατάλειψη του εθνικού εδάφους και πράξη προδοσίας. Η αντιπολίτευση μποϊκόταρε μια ψήφο εμπιστοσύνης για να επιβεβαιώσει τη νέα κυβέρνηση και ο Έλληνας Αρχηγός του Επιτελείου απολύθηκε, κυρίως επειδή σχολίασε δημόσια τις κυβερνητικές συζητήσεις κατά τη διάρκεια της κρίσης. Πολλοί Έλληνες κατηγόρησαν τις Ηνωμένες Πολιτείες, εκτιμώντας την ουδετερότητά τους ως ισοδύναμη με το πλευρό της Άγκυρας. Η Ελλάδα αντιμετώπισε επίσης επικριτικά τη φαινομενική ουδετερότητα των Ευρωπαίων συμμάχων της και αξιωματούχοι επισκέφθηκαν τις ευρωπαϊκές πρωτεύουσες για να παράσχουν υποστήριξη. Η Ελλάδα, μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), απείλησε να ανοίξει εκ νέου τη συζήτηση για την εφαρμογή της συμφωνίας τελωνειακής ένωσης της ΕΕ με την Τουρκία που δεν ήταν μέλος και να εμποδίσει ένα πακέτο βοήθειας της ΕΕ προς την Τουρκία. Η Ελλάδα υποστηρίζει ότι η Τουρκία, με την επιθετική της στρατηγική παραβίασε μια δέσμευση βάσει της συμφωνίας που προέβλεπε τους φιλικούς δεσμούς με τα μέλη της ΕΕ. Η τουρκική κυβέρνηση ισχυρίστηκε ότι πέτυχε σπουδαία νίκη, αν και κατηγορήθηκε ότι υπέκυψε στις πιέσεις των ΗΠΑ, αφού η τουρκική σημαία ήρθε μετά τη μεσολάβηση των ΗΠΑ. Η κρίση μπορεί να ενίσχυσε τη δημοτικότητα της Τσίλερ, αλλά και πάλι δεν μπορούσε να σχηματίσει κυβέρνηση. Η Άγκυρα ανακάλεσε τον πρεσβευτή της από την Αθήνα για να διαμαρτυρηθεί για τις αντιτουρκικές ενέργειες της Ελλάδας στην Ευρώπη και οι ελληνοτουρκικές σχέσεις βρέθηκαν τότε στο χαμηλότερο επίπεδο των τελευταίων δεκαετιών (Athanassopoulou, 1997).

Η διαμάχη για το Καστελλόριζο

Μεταξύ των τουρκικών διεκδικήσεων στην Ανατολική Μεσόγειο είναι το αμφιλεγόμενο και μικροσκοπικό νησί Καστελλόριζο και οι μικρότερες νησίδες του, η Ρω και η Στρογγύλη. Αυτά χορηγήθηκαν στην Ιταλία του Μουσολίνι μέσω μιας σειράς συμφωνιών με την Τουρκία και παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα μέσω της Συνθήκης του Παρισιού του 1947, μια συνθήκη στην οποία η Τουρκία δεν συμμετείχε, και ως εκ τούτου, δεν αναγνώρισε ποτέ τις αξιώσεις της Ελλάδας στο νησί. Το νησί φυλάσσεται ελαφρά από μια μικρή στρατιωτική βάση και έναν αεροδιάδρομο, και έχει πληθυσμό λιγότερο από 500 άτομα. Ωστόσο, η απομονωμένη του θέση, μακριά από τα μεγάλα ελληνικά νησιά, το καθιστά μια κρίσιμη στρατηγική τοποθεσία για την Τουρκία για να υποστηρίξει τις επιθυμητές φιλοδοξίες της στη Μεσόγειο. Με πληθυσμό μόλις 500 κατοίκων, το Καστελλόριζο απέχει λιγότερο από 2 χιλιόμετρα (1,2 μίλια) από το Κας, μια πόλη στη χερσόνησο της Ανατολίας της Τουρκίας. Ένας μέσος κολυμβητής μπορούσε να κολυπήσει ανάμεσα στα δύο σημεία. Από την άλλη, βρίσκεται 115 χιλιόμετρα ανατολικά από το κοντινότερο ελληνικό νησί της Ρόδου. Η θαλάσσια γραμμή που εκτείνεται μέσω της Κρήτης, της Ρόδου και του Καστελλόριζου είναι η βάση για την οριοθέτηση των χωρικών της υδάτων, σύμφωνα με την Ελλάδα. Όμως η γραμμή από τη Ρόδο προς το Καστελλόριζο κλείνει στα ανοιχτά της τουρκικής ακτογραμμής. Λαμβάνοντας υπόψη αυτό το γεγονός και μια πιθανή οριοθέτηση της ελληνικής αποκλειστικής οικονομικής ζώνης (ΑΟΖ) με την Αίγυπτο και την Κύπρο, η υφαλοκρηπίδα και η ΑΟΖ της Τουρκίας περιορίζονται μόνο στον Κόλπο της Αττάλειας. Αυτό θα κάνει την Τουρκία, η οποία έχει μια από τις μεγαλύτερες ακτές στην Ανατολική Μεσόγειο, «αιχμάλωτη» στην περιοχή. Η Τουρκία έχει μια άποψη που βασίζεται στη δικαιοσύνη για το θέμα και λέει ότι το Καστελλόριζο δεν πρέπει να έχει ΑΟΖ, καθώς είναι ένα πολύ μικρό νησί ακριβώς απέναντι από την τουρκική ηπειρωτική χώρα. Η Τουρκία υποστηρίζει ότι το Καστελλόριζο, ως μικροσκοπικό νησί, δεν μπορεί να διεκδικήσει θαλάσσια δικαιοδοσία 4.000 φορές μεγαλύτερη από τη δική της ξηρά, καθώς μια ΑΟΖ πρέπει να βασίζεται στα σχετικά μήκη των παρακείμενων ακτών. Ο πιο θεμελιώδης κανόνας σχετικά με την οριοθέτηση της υφαλοκρηπίδας υπογραμμίζει ξεκάθαρα ότι εδαφικές πτυχές όπως το μέγεθος της ηπείρου και το μήκος της ακτογραμμής είναι καθοριστικοί παράγοντες για την οριοθέτηση των θαλάσσιων περιοχών. Η τουρκική άποψη είναι ότι η οριοθέτηση πρέπει να γίνει σε γεωμετρικά αντικειμενική βάση, αλλά η Ελλάδα αγνοεί αυτό το γεγονός. Κανονικά, ο κανόνας της «ίσων αποστάσεων» είναι η de facto μέθοδος για την οριοθέτηση. Εάν οι ακτές δύο

κρατών είναι απέναντι ή γειτονικές μεταξύ τους, η γραμμή οριοθέτησης των θαλάσσιων ορίων θα πρέπει να βρίσκεται σε ίση απόσταση από τις ακτές κάθε κράτους. Ωστόσο, υπάρχουν ειδικές περιστάσεις και η γραμμή ίσης απόστασης μπορεί να αλλάξει. Εξαιρέσεις μπορούν να γίνουν για νησιά που βρίσκονται ακριβώς έξω από τις ακτές ενός άλλου κράτους, όπως το Καστελλόριζο, το νησί ακριβώς έξω από τις ακτές της Τουρκίας.

Ο στόχος εδώ είναι να βρεθεί μια λύση για την ανισότητα που θέτει ένα κράτος σε γεωγραφικά μειονεκτική θέση. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για το Δίκαιο της Θάλασσας (UNCLOS) υιοθετεί μια προσέγγιση που συνδυάζει τον «κανόνα της ίσης απόστασης» και τη συνεκτίμηση «ειδικών περιστάσεων». Αυτή η προσέγγιση χρησιμοποιείται επίσης από το Διεθνές Δικαστήριο της Δικαιοσύνης (ICJ) στην απόφαση σχετικά με την οριοθέτηση των υφαλοκρηπίδων της Βόρειας Θάλασσας μεταξύ Γερμανίας, Ολλανδίας και Δανίας.

Στην εν λόγω υπόθεση, το ICJ απέρριψε την αρχή της ίσης απόστασης ως φυσική συνέπεια των δικαιωμάτων υφαλοκρηπίδας, υπέρ της Γερμανίας. Εν ολίγοις, δεν μπορεί να αποκλειστεί η αναλογικότητα του μήκους των παρακείμενων ακτών κατά την προσαρμογή μιας γραμμής ίσης απόστασης για θαλάσσια οριοθέτηση. Προφανώς, το μέγεθος του Καστελλόριζου, η απόσταση από την ηπειρωτική Ελλάδα και η κοντινή γειτνίαση με την Τουρκία, καθώς και το σχετικό μήκος της συνολικής ακτογραμμής, έχουν εξαιρετικά δυσανάλογη επίδραση σε μια πιθανή οριοθέτηση της ΑΟΖ. Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο η Τουρκία ζήτησε να ληφθούν υπόψη ειδικές συνθήκες για το νησί Καστελλόριζο και την τουρκική ενδοχώρα και υποστηρίζει ότι ο κανόνας της «αναλογικότητας» όπως εφαρμόζεται από το ICJ στη διαμάχη Ουκρανίας-Ρουμανίας θα πρέπει να εφαρμοστεί και σε αυτήν την περίπτωση (Mango, 1987).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

Μελλοντικές προκλήσεις στις σχέσεις των δύο χωρών

Μετά από χρόνια στάσιμων συνομιλιών η Τουρκία και η Ελλάδα δεν μπορούν ακόμα να συμφωνήσουν για το τι θα συζητήσουν και η θαλάσσια διαμάχη μεταξύ των δύο γειτόνων είναι ανεπίλυτο όπως και το ίδιο το φάσμα των θεμάτων που τις χωρίζουν. Τα θαλάσσια ζητήματα περιλαμβάνουν διαφωνίες σχετικά με την οριοθέτηση των αλιευτικών δικαιωμάτων, την εκμετάλλευση των πόρων του βυθού και άλλα. Πέρα από αυτά τα ζητήματα, οι διαφωνίες εκτείνονται από αγώνες κυριαρχίας που προέρχονται από τις περιόδους ίδρυσης και των δύο κρατών έως πρόσφατες σκληρές διαμάχες για τη διαχείριση της μετανάστευσης. Πάνω από όλα διαφαίνεται η ανεπίλυτη σύγκρουση για την Κύπρο. Καθώς οι τομείς διαφωνίας έχουν συσσωρευτεί και διευρυνθεί σε εύρος, η σχέση μεταξύ Αθήνας και Άγκυρας έχει γίνει επίσης πιο ασταθής λόγω γεωπολιτικής. Οι ΗΠΑ, κάποτε ενεργά ειρηνευτικές δυνάμεις στην περιοχή, δεν επενδύουν πλέον τόσο πολύ. Ούτε είναι σαφές ότι η Ουάσιγκτον θα διεκδικήσει εκ νέου αυτόν τον ρόλο εν μέσω πολλών άλλων πιεστικών ζητημάτων στις σχέσεις της με την Άγκυρα. Οι ηγέτες της ΕΕ προσπαθούν επηρεάσουν την άποψη των ΗΠΑ, αλλά με πιο περιορισμένη μόχλευση από ό,τι είχαν κάποτε, καθώς οι προοπτικές ένταξης της Τουρκίας στην ΕΕ έχουν μειωθεί. Η αμοιβαία ένταξη στη Συμφωνία του Βορείου Ατλαντικού (NATO) μειώνει την πιθανότητα πολέμου, αλλά οι σχέσεις της Τουρκίας εντός της συμμαχίας βρίσκονται σε ιστορικό χαμηλό λόγω της αγοράς ρωσικών πυραύλων S-400 το 2017, ενώ η Ελλάδα δεν εμπιστεύεται την ηγεσία του NATO για δίκαιη μεσολάβηση σε περίπτωση ένοπλης σύγκρουσης (Wilson, 2021).

Η κρίση του 2020 δείχνει την ανάγκη για εκ νέου εστίαση στη στρατιωτική αποκλιμάκωση και στα μέτρα οικοδόμησης εμπιστοσύνης. Καθώς οι σχέσεις επιδεινώνονται σταθερά, η Ελλάδα και η Τουρκία έχουν χτίσει τη στρατιωτική τους παρουσία στην ανατολική Μεσόγειο και το Αιγαίο, στέλνοντας πολεμικά πλοία για να σκιάσουν τα άλλα ύδατα και πολεμικά αεροπλάνα για να δοκιμάσουν τα όρια του εναέριου χώρου του αντιπάλου. Με περισσότερα πλοία και αεροπλάνα να πλησιάζουν το ένα το άλλο, κάθε χρόνο πραγματοποιούνται περιστατικά, από αψιμαχίες της ακτοφυλακής μέχρι αερομαχίες. Η αμοιβαία ένταξη στο NATO λειτουργεί ως χρήσιμος έλεγχος για τη στρατιωτική κλιμάκωση. Οι συνεδριάσεις του NATO δίνουν στα μέρη ένα πλαίσιο σχετικά ουδέτερο για να μιλήσουν με την παρουσία άλλων. Επιπλέον,

δεσμεύτηκαν στις αρχές Οκτωβρίου 2020 για έναν μηχανισμό αποσυμπλοκής εντός του NATO. Για να μειώσουν περαιτέρω τις εντάσεις και να βελτιώσουν τις προοπτικές για συνομιλίες, η Άγκυρα και η Αθήνα θα πρέπει να απέχουν η μία από τις κόκκινες γραμμές της άλλης και να απέχουν επίσης από άλλες προκλητικές ρητορικές και ενέργειες. Σε μια ατμόσφαιρα ιστορικά χαμηλής εμπιστοσύνης, θα πρέπει να εφαρμόσουν μέτρα κοινής λογικής στα οποία συμφώνησαν εδώ και πολύ καιρό για να σταματήσουν την κάμψη των στρατιωτικών εξοπλισμών. Θα πρέπει επίσης να κάνουν ό,τι μπορούν για να προωθήσουν τις συνομιλίες με τη μεσολάβηση των Ηνωμένων Εθνών για ένα πολιτικό ψήφισμα για την Κύπρο, χωρίς το οποίο οι σχέσεις μεταξύ των γειτόνων είναι πιθανό να παραμείνουν σφοδρές. Επειδή το αίσθημα αποκλεισμού και περικύκλωσης ενθάρρυνε την Άγκυρα σε ενέργειες μεγαλύτερης έντασης, η Ουάσιγκτον και οι Βρυξέλλες θα πρέπει να αναζητήσουν τρόπους για να ξεπεράσουν την αντίθεση άλλων περιφερειακών παραγόντων για την ένταξη της Τουρκίας σε ομάδες όπως το Φόρουμ Αερίου της Ανατολικής Μεσογείου. Θα πρέπει να επανεξετάσουν την υποστήριξή τους σε ένα έργο αγωγού που η Άγκυρα θεωρεί ότι απειλεί τα συμφέροντά της. Αυτό το σχήμα φαίνεται να χάνει δυναμική σε κάθε περίπτωση, καθώς μπορεί να είναι λιγότερο οικονομικά βιώσιμο από ό,τι αρχικά θεωρούνταν. Εάν οι διερευνητικές συνομιλίες καταρρεύσουν και πάλι σε αμοιβαίες αντεγκλήσεις, ο κίνδυνος σύγκρουσης μεταξύ Τουρκίας και Ελλάδας θα γίνει μεγαλύτερος από νέα δυσπιστία. Ο αγώνας μίνι εξοπλισμών που βρίσκεται σε εξέλιξη μεταξύ των δύο τροφοδοτεί τον κίνδυνο ατυχήματος και λανθασμένου υπολογισμού. Επιπλέον, όσο περισσότερες πρόσθετες περιφερειακές δυνάμεις προσελκύονται, τόσο μεγαλύτερος είναι ο κίνδυνος κλιμάκωσης, με λιγότερες δυνατότητες μεσολάβησης από οποιαδήποτε άλλη στιγμή στο πρόσφατο παρελθόν. Οι νέες συνομιλίες μπορούν να βοηθήσουν στην επαναφορά του τόνου μεταξύ αυτών των δύο αποξενωμένων γειτόνων και να κερδίσουν χρόνο για αυτούς και τους συμμάχους τους για να σχεδιάσουν μια πορεία εξόδου από την κρίση που έχει επιβαρύνει την περιοχή για πάρα πολύ καιρό. Είναι μια ευκαιρία που πρέπει να κάνουν ό,τι μπορούν για να αδράξουν (Europe Report N°263, 2021).

Επί του παρόντος, η ικανότητα των Ηνωμένων Πολιτειών να μεσολαβούν και να διαχειρίζονται τις εντάσεις απειλείται από τη μεταβαλλόμενη δυναμική της σχέσης ΗΠΑ-Τουρκίας-Ελλάδας. Η αργή αποδέσμευση των Ηνωμένων Πολιτειών από την περιοχή, η οποία ξεκίνησε κατά τη διάρκεια της κυβέρνησης Ομπάμα και συνεχίστηκε μέσω της κυβέρνησης Τραμπ, συνέπεσε με την επιδείνωση των σχέσεων ΗΠΑ-

Τουρκίας. Αυτή η επιδείνωση στις διμερείς σχέσεις έχει προκληθεί από μια σειρά ζητημάτων, το πιο δύσκολο από τα οποία ήταν η αγορά από την Τουρκία του ρωσικού συστήματος αντιπυραυλικής άμυνας S-400. Τον Δεκέμβριο του 2020, η κυβέρνηση του τότε προέδρου των ΗΠΑ Ντόναλντ Τραμπ επέβαλε κυρώσεις στην Τουρκία βάσει του νόμου για την αντιμετώπιση των αντιπάλων της Αμερικής μέσω κυρώσεων (CAATSA) ως απάντηση στην αγορά του συστήματος αντιπυραυλικής άμυνας. Η απόφαση της Τουρκίας να αγοράσει S-400 έχει επίσης επικρίνει τους υπεύθυνους χάραξης πολιτικής των ΗΠΑ, ιδιαίτερα εκείνους στο αμυντικό κατεστημένο των ΗΠΑ, που ήταν από τους πιο ένθερμους υπερασπιστές της Τουρκίας στην Ουάσιγκτον. Η Τουρκία, από την άλλη πλευρά, θεωρεί την υποστήριξη των ΗΠΑ προς την πολιτοφυλακή των Κουρδικών Μονάδων Προστασίας του Λαού (YPG) ως υπαρκτή απειλή και ανάθεμα στο πνεύμα της σχέσης της με τις Ηνωμένες Πολιτείες. Το YPG αναγνωρίζεται ότι είναι το συριακό παράρτημα του Εργατικού Κόμματος του Κουρδιστάν (PKK), το οποίο τόσο η Τουρκία όσο και οι Ηνωμένες Πολιτείες έχουν χαρακτηρίσει τρομοκρατική οργάνωση (Wilson, 2021).

Ταυτόχρονα, οι διμερείς σχέσεις ΗΠΑ-Ελλάδας έχουν ανθίσει με έντονες διπλωματικές προσπάθειες που ενισχύονται από παραδοσιακά ισχυρά λόμπι από την κοινότητα της διασποράς. Αυτή η θέρμανση των σχέσεων έχει οδηγήσει σε αναφορές και εικασίες ότι μια νέα στρατηγική συμμαχία μεταξύ Ελλάδας και Ηνωμένων Πολιτειών θα μπορούσε να χρησιμεύσει ως εναλλακτική λύση στην Τουρκία και ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες αντιμετωπίζουν τα ελληνικά νησιά ως εναλλακτική στην αεροπορική βάση Ιντσιρλίκ στην Τουρκία (Wilson, 2021).

Τον τελευταίο μισό αιώνα, η Αθήνα και η Άγκυρα έχουν βρει τρόπους να συνομιλούν μεταξύ τους και να σταματούν την κλιμάκωση των κυκλικών κρίσεων. Στις αρχές του 2021, η Ελλάδα και η Τουρκία επέστρεψαν μετά από μια πενταετή παύση στις λεγόμενες διερευνητικές συνομιλίες που είχαν σκοπό να θέσουν τις βάσεις για επίσημες διαπραγματεύσεις για τα θαλάσσια σύνορα και τα συναφή ζητήματα. Σε περισσότερους από 60 γύρους συναντήσεων από το 2002, έχουν κάνει ελάχιστα για την επίλυση της διαφοράς, αν και έχουν τουλάχιστον χαρτογραφήσει κάποια κοινά σημεία. Σήμερα, μελανά σημεία έχουν γίνει ακόμη περισσότερα καθώς έχουν εμφανιστεί νέα από τότε που οι δύο πλευρές κάθισαν τελευταία φορά στο τραπέζι. Καμία ταχεία λύση δεν θα προέλθει από την επιστροφή στις συνομιλίες. Όμως, η σταθερή δέσμευση, ειδικά αν συνδυαστεί με άλλα βήματα για την εκτόνωση της έντασης, μπορεί να έχει τα δικά της οφέλη.

Πρόσφατες δηλώσεις του πρέσβη των ΗΠΑ στην Ελλάδα, Τζέφρι Πάιατ, υποστηρίζουν την αντίληψη ότι τα ελληνικά νησιά έχουν δικαιώματα σε Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ) και υφαλοκρηπίδα. Εάν η Ελλάδα επρόκειτο να ενεργήσει βάσει αυτών των αξιώσεων, το μικρό νησί Καστελλόζιο που κατέχεται από την Ελλάδα μειώνει στο μισό τις διεκδικήσεις της Τουρκίας στην ΑΟΖ. Οι Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις αντιμετωπίζουν ένα όλο και πιο περίπλοκο επιχειρησιακό περιβάλλον. Η Αθήνα βρίσκεται σε μια ολοένα και πιο εχθρική περιοχή γεμάτη με αλυτρωτιστές γείτονες, όπως η Τουρκία, και αυξανόμενο ενδιαφέρον από τις μεγάλες δυνάμεις, ιδιαίτερα από την Κίνα και τη Ρωσία. Παρά την κοινή ένταξη στο ΝΑΤΟ η διατλαντική εταιρική σχέση ασφάλειας λυγίζει, υπό το βάρος του πολιτικού νατιβισμού και των ανταγωνιστικών εθνικών συμφερόντων των κρατών μελών της. Σε αυτό το νέο γεωπολιτικό περιβάλλον, οι ένοπλες δυνάμεις υπερτερούν όσον αφορά το μέγεθος, τις στρατιωτικές δυνατότητες και την τεχνολογία και βάζουν στο τραπέζι ένα σενάριο όπου η Τουρκία αποφασίζει να ενεργήσει για τις εδαφικές διεκδικήσεις της στα ελληνικά νησιά στη Μεσόγειο Θάλασσα. Σε ένα τέτοιο σενάριο, η Άγκυρα επιδεικνύει τόσο την προθυμία όσο και την ικανότητα να το πραγματοποιήσει, ενώ εξετάζει ενδελεχώς ορισμένες από τις επιχειρησιακές αδυναμίες των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων. Τον Μάιο του 2020, ελληνικά και διεθνή μέσα ενημέρωσης ανέφεραν κίνηση τουρκικών ειδικών ενόπλων δυνάμεων σε ελληνικό κυρίαρχο έδαφος κατά μήκος του ποταμού Έβρου, που εκτείνεται σε έκταση περίπου 10 γηπέδων ποδοσφαίρου. Αυτό ακολούθησε τα αυξημένα επίπεδα τουρκικών εναέριων επιδρομών στον ελληνικό εναέριο χώρο, που τα τελευταία χρόνια έχουν γίνει σχεδόν καθημερινό φαινόμενο. Σύμφωνα με το ελληνικό υπουργείο Άμυνας, η Τουρκία έχει παραβιάσει τον ελληνικό εναέριο χώρο «χιλιάδες φορές». Υπό την ηγεσία του Προέδρου Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, η Τουρκία επιδεικνύει αυξημένη προθυμία να χρησιμοποιήσει στρατιωτική δύναμη για την επιδίωξη των πολιτικών της στόχων. Μερικά βασικά παραδείγματα είναι η εισβολή της Άγκυρας στη βόρεια Συρία και η ανάπτυξη τουρκικών στρατιωτικών φρεγατών για την εξασφάλιση παράνομων γεωτρήσεων πετρελαίου ΑΟΖ. Οι ενέργειες και η ρητορική του Προέδρου Ερντογάν προκάλεσαν τεράστια αντίδραση από πολλούς παράγοντες όπως η Αίγυπτος, το Ισραήλ και η Ελλάδα, οι οποίοι αναγκάστηκαν να αυξήσουν τις διαφωνίες καθώς η Τουρκία απλώνει την εμβέλειά της στη Μεσόγειο. Όλα αυτά τα γεγονότα οδήγησαν στα κρίσιμα διακυβεύματα του σήμερα, όπου οι ελληνικές ένοπλες δυνάμεις βρίσκονται σε μια εντελώς νέα αμυντική κατάσταση που αντιπαρατίθεται σε έναν τουρκικό στρατό που

χρησιμοποιεί όλο και περισσότερο τη στρατιωτική ισχύ για να προωθήσει στρατηγικούς στόχους στη Μεσόγειο. Η νέα συμφωνία της Τουρκίας με την κυβέρνηση της Τρίπολης (GNA) θέτει πλέον επιθετικές διεκδικήσεις στα ελληνικά νησιά, διεκδικώντας θαλάσσια σύνορα σε όλη την Ανατολική Μεσόγειο. Αυτά τα νέα όρια έχουν καταδικαστεί από τη διεθνή κοινότητα, παρά την αναγνώριση της κυβέρνησης της Τρίπολης από τα Ηνωμένα Έθνη. Ο Πρόεδρος Ερντογάν ώθησε επίσης τις τουρκικές ένοπλες δυνάμεις να δημιουργήσουν μια βάση στη Μισράτα της Λιβύης, ένα μέτωπο στον εμφύλιο πόλεμο της Λιβύης (Dalay, 2020).

Το διεθνές δίκαιο προσφέρει διάφορα μέσα που μπορούν να χρησιμοποιήσουν η Ελλάδα και η Τουρκία για να αντιμετωπίσουν τη διαφορά στο Αιγαίο. Τα μέρη μπορούν να καθορίσουν ένα διεθνές όριο μέσω οριοθέτησης, να συμφωνήσουν σε μορατόριουμ των εργασιών πετρελαίου ή να συνάψουν JDA. Ωστόσο, η πραγματικότητα συχνά επιβάλλει εμπόδια που ο νόμος δεν μπορεί να ξεπεράσει. Όλες οι επιλογές απαιτούν καλή πίστη και αμοιβαίο πνεύμα συμβιβασμού μεταξύ των ενδιαφερόμενων μερών. Οι πρωταγωνιστές των διαφορών για τα όρια πρέπει πρώτα να αντιμετωπίσουν τις πολιτικές τους διαφορές προτού λάβουν υπόψη τις ενεργειακές ή οικονομικές τους ανάγκες. Όμως, ενώ το διεθνές δίκαιο παρέχει μέσα για τη διευθέτηση της σύγκρουσης, δεν καθοδηγεί τον δρόμο. Τα κράτη δεν είναι υποχρεωμένα να λαμβάνουν συγκεκριμένα μέτρα ούτε να αποκλείουν ορισμένες επιλογές. Είναι μόνο σαφές ότι ο πόλεμος με τον οποίο απειλεί η Τουρκία δεν θα ήταν επιτρεπτός (Συρίγος, 2020).

Η Ελλάδα και η Τουρκία θα ωφεληθούν και οι δύο από την επίλυση της μακροχρόνιας και δαπανηρής διαφοράς. Τα οικονομικά πλεονεκτήματα του τερματισμού των εικονικών στρατιωτικών αγώνων είναι ιδιαίτερα ξεκάθαρα για την Ελλάδα. Αλλά η Τουρκία θα ωφεληθεί επίσης οικονομικά, και, ενώ εξίσου σημαντικό, είναι ότι μια διευθέτηση θα μπορούσε να αναζωογονήσει τη σχέση της με την ΕΕ και να αυξήσει την αξιοπιστία της εξωτερικής της πολιτικής «μηδενικών προβλημάτων» με τους γείτονες. Για να γίνει αυτό η Τουρκία οφείλει να τερματίσει επίσημα τις υπερπτήσεις σε κατοικημένα ελληνικά νησιά και η Ελλάδα να αποφασίσει να αποστρατιωτικοποιήσει τα νησιά του Αιγαίου σύμφωνα με τις δεσμεύσεις που έχει αναλάβει σε μια σειρά προηγούμενων συνθηκών, σε περίπτωση που θα επιτευχθεί και επικυρωθεί μια συνολική συμφωνία για το Αιγαίο με την Τουρκία. Η Τουρκία δεσμεύεται να διαλύσει την Τέταρτη Στρατιά της ταυτόχρονα ή να τη μετεγκαταστήσει

μακριά από το Αιγαίο. Επιπροσθέτως και οι δύο θα πρέπει να ανακοινώσουν την επιθυμία τους να διαπραγματευτούν με ειδικές ρυθμίσεις για το Αιγαίο σύμφωνα με τις γενικές αρχές της UNCLOS για δικαιοσύνη και ειδικές συνθήκες. Η Ελλάδα έχει την επιλογή αν το θελήσει να αναγνωρίσει δημόσια την Τουρκία, ως παράκτιο κράτος που θα έχει δικαιώματα που πρέπει να ληφθούν υπόψη στην οριοθέτηση των θαλάσσιων ζωνών του Αιγαίου σημειώνοντας ότι τέτοια θέματα έχουν διαιτητευτεί ή κριθεί από άλλα κράτη με ακτογραμμές σε κοινή θάλασσα. Η Τουρκία επίσης θα πρέπει δημόσια να επικυρώσει την UNCLOS και να αναγνωρίσει κατ' αρχήν το δικαίωμα της Ελλάδας στο διεθνές δίκαιο να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα σε δώδεκα ναυτικά μίλια. Οι πλευρές θα δηλώσουν από κοινού ότι οι διαπραγματεύσεις θα περιλαμβάνουν τη διατήρηση διαδρόμων ανοικτής θάλασσας προς τα μεγάλα τουρκικά λιμάνια και τα τουρκικά στενά προς τη Μαύρη Θάλασσα που μπορούν να χρησιμοποιηθούν για διεθνή ναυσιπλοΐα. Η Ελλάδα και Τουρκία μπορούν να διαπραγματευτούν για την οριοθέτηση των χωρικών τους υδάτων με βάση κατ' αρχήν ένα όριο δώδεκα ναυτικών μιλίων και να συμφωνήσουν για τις διάμεσες γραμμές όπου αυτά τα όρια επικαλύπτονται και για τη μείωση των ελληνικών χωρικών υδάτων όπου είναι απαραίτητο για να εξασφαλιστούν εύλογοι διάδρομοι ανοικτής θάλασσας για τη διεθνή ναυτιλία μέσω του Αιγαίου. Τέλος θα πρέπει εκ των προτέρων να συμφωνήσουν ότι θα εξουσιοδοτήσουν το ICJ να εκδικάσει οποιαδήποτε διαφορά σχετικά με το πού πρέπει να χαράσσονται τα χωρικά θαλάσσια όρια (Heraclides, 2010).

Επίλογος

Η παρούσα εργασία πραγματοποιήθηκε την διένεξη Ελλάδας και Τουρκίας όσον αφορά το Αιγαίο αναλύοντας το ιστορικό, νομικό και πολιτικό πλαίσιο. Η μελέτη είναι θεωρητική και εξετάζεται υπό το πρίσμα της ιστορικής εξέλιξης της υφαλοκρηπίδας με τον οριστικό διακανονισμό της με τη Σύμβαση του Montego Bay για το Δίκαιο της Θάλασσας το 1982. Όπως έχει εξελιχθεί με την πάροδο των ετών, η ελληνοτουρκική θαλάσσια διαμάχη έχει φτάσει να περικλείει ένα πλέγμα αλληλένδετων διαφορών και αλληλεπικαλυπτόμενων θεμάτων.

Πρώτον, υπάρχουν διαφωνίες σχετικά με τα θαλάσσια σύνορα της Τουρκίας με τα ελληνικά νησιά στα ανοιχτά του Αιγαίου και των νότιων ακτών της, όπου η Άγκυρα και η Αθήνα έχουν εκτείνεται η καθεμία για να διεκδικήσουν τους βράχους, τις θάλασσες και τα εναέρια σύνορα. Μεταξύ των πιο εκτεταμένων είναι ο ισχυρισμός της Ελλάδας ότι το Καστελόριζο, ένα νησί 12 τετραγωνικών χιλιομέτρων σε απόσταση κολύμβησης από την Τουρκία, μπορεί να διεκδικήσει Αποκλειστική Οικονομική Ζώνη (ΑΟΖ) που εκτείνεται στα 200 ναυτικά μίλια από την ακτογραμμή της, περιορίζοντας δραστικά τη ζώνη που θα διεκδικούσε η Τουρκία για την ίδια. Από την πλευρά της, η Τουρκία διαπραγματεύτηκε μια συμφωνία θαλάσσιας οριοθέτησης με την αναγνωρισμένη από τον ΟΗΕ κυβέρνηση στην Τρίπολη το 2019, η οποία αγνοεί τις πιθανές ζώνες που μπορεί να εκτείνονται από μεγάλα ελληνικά νησιά, συμπεριλαμβανομένης της Ρόδου και της Κρήτης. Πολλά άλλα ζητήματα οριοθέτησης προκύπτουν επίσης σε σχέση με το παζλ περισσότερων από 3500 χιλιάδων νησιών που είναι διάσπαρτα στο Αιγαίο Πέλαγος.

Δεύτερον, τα μέρη διαφωνούν για το τι θα έπρεπε συζητείται στη μεταξύ τους ημερήσια διάταξη. Πέρα από τα ζητήματα οριοθέτησης, η Τουρκία θέλει να προσθέσει στη λίστα δύο ακόμη στοιχεία. Το ένα είναι η αποστρατιωτικοποίηση ορισμένων ελληνικών νησιών στο ανατολικό Αιγαίο και το καθεστώς των «γκρίζων ζωνών», εκατοντάδων ακατοίκητων νησίδων και βράχων του Αιγαίου που δεν αναφέρονται ρητά στις διεθνείς συνθήκες. Η Άγκυρα διαμυνθεί ότι η ελληνική ανάπτυξη στρατιωτικών δυνάμεων σε νησιά κοντά στην Τουρκία έχουν αλλάξει τη λεπτή ισορροπία ασφαλείας στην περιοχή. Φοβάται την πιθανή επέκταση των χωρικών υδάτων της Ελλάδας στο Αιγαίο και τη διεκδίκηση μεγάλων περιοχών υφαλοκρηπίδας για τα νησιά της στο ανατολικό Αιγαίο. Εάν η Ελλάδα το πράξει, θα εμπόδιζε την Τουρκία από τους ναυτικούς διαδρόμους που διασχίζουν την ανοιχτή θάλασσα του

Αιγαίου που η Άγκυρα θεωρεί ως τρόπο οικονομικής και ασφάλειας. Η Ελλάδα αρνείται να εξετάσει κανένα από τα δύο ζητήματα. Στην πρώτη περίπτωση, η Αθήνα υποστηρίζει ότι η αποστρατικοποίηση θα υπονόμει την ελληνική εθνική ασφάλεια ενόψει της συνεχιζόμενης απειλής της Τουρκίας. Στην τελευταία περίπτωση, επισημαίνει ότι οι διεθνείς συνθήκες προσφέρουν επαρκή καθοδήγηση ως προς το ποια νησιά ανήκουν σε ποιον.

Τρίτον, εκτός από τη διαφορά σχετικά με το τι θα πρέπει να αποτελεί μέρος των μελλοντικών διαπραγματεύσεων, τα μέρη δεν μπορούν να συμφωνήσουν σε ένα πλαίσιο μέσω του οποίου θα αντιμετωπίσουν τις διαφωνίες τους. Οι αξιωματούχοι στην Αθήνα επέμειναν εδώ και καιρό ότι το ICJ εκδικάζει ζητήματα οριοθέτησης. Η Τουρκία βλέπει τις θαλάσσιες διαφορές των χωρών ως κάτι που τα μέρη πρέπει πρώτα να προσπαθήσουν να επιλύσουν διμερώς χωρίς να αποκλείει τη διαιτησία ή την προσφυγή στο ICJ, αλλά με την προϋπόθεση ότι όποιο μηχανισμό επιλέξουν τα μέρη θα πρέπει να καλύπτει όλα τα θέματα του Αιγαίου στα οποία διαφέρουν και όχι να άπτεται μόνο επί του θέματος της οριοθέτησης (Dalay, 2020).

Από τα παραπάνω μπορεί να υποστηριχθεί ότι η μέχρι σήμερα ελληνοτουρκική διαδικασία προσέγγισης έχει σημειώσει αξιοσημείωτα βήματα. Οι δύο χώρες βρίσκονται σήμερα σε καλύτερη κατάσταση όσον αφορά τις διμερείς σχέσεις από ό,τι ήταν το 1996. Η πρόοδος που σημειώθηκε στους τομείς «χαμηλής πολιτικής» είναι πράγματι αξιοσημείωτη και τα δύο κράτη έχουν ωφεληθεί από αυτήν. Επιπλέον, η συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών αποτελεί πιθανώς την πιο πολλά υποσχόμενη πτυχή αυτής της διαδικασίας, δεδομένου ότι οι άνθρωποι από μόνοι τους είναι σε θέση να διαμορφώσουν ένα κοινό μέλλον. Συνολικά, η προσπάθεια προσέγγισης μεταξύ των δύο κρατών δημιούργησε το δικό της πολιτικό και κοινωνικοοικονομικό κεφάλαιο και έτσι απέκτησε αισθητή αντοχή. Η διαδικασία προσέγγισης μπορεί να μην πέτυχε να λύσει ζητήματα «υψηλής πολιτικής» μεταξύ των δύο χωρών, αλλά συνέβαλε σημαντικά στη διατήρηση της ειρήνης και της σταθερότητας. Κατά κάποιο τρόπο έχει διδάξει και τα δύο μέρη πώς να ζουν με τα διμερή τους προβλήματα, όχι μόνο χωρίς σύγκρουση, αλλά με συνεργατικό και αμοιβαία επωφελές τρόπο. Κατά τη γνώμη της παρούσας εργασίας, αυτό είναι το μεγαλύτερο επίτευγμα της διαδικασίας προσέγγισης μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας. Ως αποτέλεσμα, πρέπει να καταβληθούν συγκεκριμένες προσπάθειες και από τις δύο χώρες για να συνεχιστεί αυτή η διαδικασία. Αυτό που χρειάζεται πρώτα από όλα είναι ισχυρή πολιτική βούληση και αφοσιωμένη πολιτική ηγεσία και στις δύο ακτές του Αιγαίου. Η Ελλάδα, για παράδειγμα, θα πρέπει να

προσπαθήσει να ανανεώσει το ενδιαφέρον ένταξης στην ΕΕ τόσο για την Τουρκία όσο και για την Ένωση. Η ΕΕ θα πρέπει επίσης να συνεχίσει να παρέχει χρηματοδότηση για τον ελληνοτουρκικό πολιτικό διάλογο. Είναι πολύ σημαντικό για την προσπάθεια προσέγγισης να συνεχιστεί η συμμετοχή των κοινωνιών των πολιτών και στις δύο χώρες. Ανεξάρτητα από αυτό και την ενδεχόμενη μορφή που θα αποκτήσει η ένταξη της Τουρκίας, είτε πρόκειται για πλήρη ένταξη είτε για ειδική σχέση ή αν δεν είναι καθόλου μέλος, είναι ο ισχυρισμός αυτού του άρθρου ότι και τα δύο κράτη έχουν συνειδητοποιήσει την κατάσταση win-win. αυτής της διαδικασίας και ως εκ τούτου και οι δύο πρέπει να επιδείξουν πολιτική βούληση για τη συνέχισή της σε όλα τα επίπεδα (Βερέμης, 2000).

Η οριοθέτηση είναι ο βέλτιστος τρόπος αντιμετώπισης μιας θαλάσσιας διαφοράς. Βασίζεται σε μια ειρηνική διαδικασία και εξασφαλίζει ένα τελικό αποτέλεσμα. Επίσης, η καθιέρωση διεθνών συνόρων θα ορίζει με σαφήνεια ποιο τμήμα του βυθού ανήκει σε κάθε κράτος. Αυτό θα διευκόλυνε τελικά την εξερεύνηση υδρογονανθράκων στην περιοχή. Ωστόσο, όπως έχουν τα πράγματα αυτή τη στιγμή, ένα σενάριο οριοθέτησης θα ήταν απίθανο για την Ελλάδα και την Τουρκία. Μια τέτοια άσκηση θα ήταν ιδιαίτερα δύσκολη, καθώς οι νομικές παράμετροι είναι αμφιλεγόμενες. Είτε πραγματοποιείται με συμφωνία μεταξύ των ενδιαφερόμενων κρατών είτε από τρίτο φορέα, η οριοθέτηση θα πρέπει να αντιμετωπίζει τις προκλήσεις που προσδιορίζονται σε αυτό το άρθρο. Τα μέρη θα πρέπει να συμφωνήσουν για το αντικείμενο της διαφοράς και τη δικαιοδοσία του δικαστικού οργάνου (εφόσον καταφύγουν σε δικαστική οριοθέτηση), καθώς και για τη μέθοδο οριοθέτησης και τους παράγοντες που ενδέχεται να επηρεάσουν την πορεία του ορίου. Επίσης, μπορεί να είναι απαραίτητο το Αιγαίο να οριοθετείται σε διαφορετικούς τομείς (Βόρειος, Κεντρικός, Νότος και Ανατολικός) καθώς ο καθένας περιέχει διαφορετικά γεωγραφικά χαρακτηριστικά. Πέρα από αυτά τα θέματα, το πιο δύσκολο ζήτημα είναι ότι το αποτέλεσμα μιας μελλοντικής θαλάσσιας οριοθέτησης στο Αιγαίο Πέλαγος είναι δίκαιο και αποδεκτό και από τα δύο μέρη. Παρά ταύτα, άλλες επιλογές μπορούν να χρησιμοποιηθούν από τα κράτη ως εναλλακτική λύση στην οριοθέτηση. Για παράδειγμα, μπορεί να συμφωνηθεί μορατόριουμ των εργασιών πετρελαίου για ένα χρονικό διάστημα. Η διακοπή των μονομερών δραστηριοτήτων στην περιοχή θα μετριάσει την υπάρχουσα ένταση και θα διευκόλυνε τις διπλωματικές επικοινωνίες των μερών. Ωστόσο, ένα μορατόριουμ μπορεί να μην συμφωνηθεί εύκολα για μια περιοχή τόσο στρατηγικής θέσης όπως το Αιγαίο Πέλαγος, η οποία μπορεί επίσης να είναι

πλούσια σε υδρογονάνθρακες. Εάν η Ελλάδα και η Τουρκία επιθυμούν να εξερευνήσουν και να εκμεταλλευτούν τους φυσικούς πόρους του Αιγαίου, θα μπορούσαν να συνάψουν μια Κοινή Αναπτυξιακή Συμφωνία (JDA). Αυτό θα επέτρεπε στα μέρη να παρακρατήσουν τις διαφορές τους στα όρια ή την κυριαρχία τους και να συνεργαστούν χωρίς να θίγονται οι αξιώσεις του άλλου για κοινή εξερεύνηση και κοινή χρήση του φυσικού πλούτου της περιοχής. Η έννοια της κρατικής συνεργασίας είναι εδραιωμένη στο διεθνές δίκαιο. Σύμφωνα με το άρθρο 74 παράγραφος 3 και το άρθρο 83 παράγραφος 3 της UNCLOS, τα κράτη υποχρεούνται, «στο πνεύμα της κατανόησης και της συνεργασίας (...) να καταβάλουν κάθε δυνατή προσπάθεια για να συνάψουν προσωρινές ρυθμίσεις πρακτικής φύσης» εν αναμονή της οριοθέτησης της ΑΟΖ και της υφαλοκρηπίδας τους. Μια τέτοια προσωρινή ρύθμιση είναι η JDA. Παρόλο που τα κράτη δεν είναι υποχρεωμένα να υπογράψουν πραγματικά μια JDA, η μη διαπραγμάτευση της εκκρεμούς οριοθέτησης μπορεί να χαρακτηριστεί ως παραβίαση του διεθνούς δικαίου (βλ. Διαιτησία μεταξύ Γουιάνας και Σουρινάμ 2007). Αυτό υποδηλώνει ότι πρέπει να αποφευχθεί η μονομερής εκμετάλλευση υδρογονανθράκων στα αμφισβητούμενα μέρη του Αιγαίου. Από ρεαλιστική άποψη, ωστόσο, μια JDA μεταξύ Ελλάδας και Τουρκίας θα ήταν γεμάτη με αρκετές δυσκολίες. Η σύναψη μιας τέτοιας συμφωνίας απαιτεί πολιτική βούληση, καλή πίστη και αμοιβαίες παραχωρήσεις στις αρχικές θέσεις των μερών. Ακόμα κι αν τα κράτη είναι αποφασισμένα να φτάσουν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων, πρέπει να συμφωνήσουν σε πολλά ακανθώδη ζητήματα. Αυτά περιλαμβάνουν τον καθορισμό της περιοχής κοινής ανάπτυξης, το νομικό και φορολογικό καθεστώς που εφαρμόζεται σε αυτήν, τις εταιρείες που θα λάβουν άδειες μαζί με τους όρους εξερεύνησης και φυσικά το ύψος των πόρων ή εσόδων που θα λάβει κάθε συμβαλλόμενο μέρος σε περίπτωση επιτυχίας. εξαγωγή (Pappa, 2020).

Βιβλιογραφία

- Athanassopoulou, E., 1997. Blessing in disguise? The Imia crisis and Turkish-Greek relations. *Mediterranean Politics* 2(3):76-101.
- Baran, Z. & Country, T., 2012. *Turkey between Secularism and Islamism*. s.l.:Stanford, CA: Hoover.
- Bölükbaşı, D., 2004. *Turkey and Greece. The Aegean Disputes*. Cavendish: s.n.
- Byron Theodoropoulos, 1997. *The So-Called Aegean Dispute: What Are the Stakes? What Is the Cost? ” In Greece and the Law of the Sea..* Edited by Theodore C. Kariotis. The Hague: MartinusNijhoff Publishers;; s.n.
- Ceylan, E., 2002. *The millet system in the Ottoman Empire*. s.l.:published in New Millennium Perspectives in the Humanities, Global Humanities Press, p. 247.
- Collias, C. G., 2001. *Greece - Turkey, Defense, Economic and National Strategy..* 2001: s.n.
- Dalay, G., 2020. Is There a New Window of Opportunity in the Eastern Mediterranean Crisis?. *Brookings Institution*.
- Europe Report N°263, 2021. *Turkey-Greece: From Maritime Brinkmanship to Dialogue*, s.l.: International Crisis Group.
- Gavouneli, M., 2020. Whose Sea? A Greek International Law Perspective on the Greek-Turkish Disputes. *Institut Montaigne*.
- Heraclides, A., 2010. *The Greek-Turkish Conflict in the Aegean: Imagined Enemies*. London.: s.n.
- ICJ, 2018. Maritime Delimitation In The Black Sea(Romania V. Ukraine),. available at: <http://www.icj-cij.org/files/casereLATED/132/132-20090203-JUD-01-00-EN.pdf> (last access 24/1/18)..
- Kaplan, R., 2013. *The revenge of geography*,. s.l.:Random House publisher 2013.
- Karakatsanis, L., 2014. *Turkish-Greek Relations: Rapprochement, Civil Society and the Politics of Friendship*. s.l.: Civil Society and the Politics of Friendship (Abingdon, Oxon and New York: Routledge, 2014)..

Kostas Ifantis, 2005. *Greece's Turkish Dilemmas: There are Back Again*". South East European Studies, Vol.5, No.3: s.n.

Koukoudakis, G., 2013. "*Greek-Turkish Rapprochement and Turkey's EU Membership Quest: Turning Rhetoric into Reality*". Turkish Policy Quarterly, Vol.12. No.2, 2013: s.n.

Kranidiotis, G., 1999. *Greek Foreign Policy, (in Greek)*. Athens Sideris: s.n.

Mango, A., 1987. *Greece and Turkey: Unfriendly Allies..* The World Today, 43(8/9), 144–147.: s.n.

Matzis, I., 1996. *Geopolitical Analysis of the Commercial Sea Channel Dardanelles-Aegean Sea*. Published first in: Archives of Economic History VIII: 1-2 : s.n.

Millas, H., 2005. "*National Perception of the 'Other' and the Persistence of Some Images*". in Mustafa Aydin and Kostas Ifantis eds., pp. 53-66, Turkish-Greek Relations: The Security Dilemma in the Aegean (London: Routledge): s.n.

Ministry of Foreign Affairs of the Hellenic Republic, 2018. Turkish claims regarding the demilitarization of islands in the Aegean Sea. *mfa.gr*.

Ortolland, D., 2009. The Greco-Turkish dispute over the Aegean Sea : a possible solution ?. *Défense nationale et sécurité collective* .

Papadakis, K., 2017. *The Greece - Turkey dispute in the Aegean and the ICJ sea border delimitation case of Ukraine – Romania. Similarities and differences in a comparative perspective*". presentation at the European Workshop on Political Culture: s.n.

Pappa, M., 2020. "The Aegean Sea dispute on the edge of escalating. Mapping the legal options between Greece and Turkey". *Völkerrechtsblog*,.

Tanchum, M., 2021. Where to Draw the Line in the Eastern Mediterranean. *Foreign Policy*.

Wilson, A., n.d. "*The Aegean Dispute*". Adelphi Paper No 155: s.n.

Wilson, G., 2021. To manage tensions between Turkey and Greece, the US should look to history. *Atlantic Council*.

Βερέμης, Θ., 2000. *Οι Ελληνοτουρκικές σχέσεις*. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών, τομ. ΙΣΤ: s.n.

Παπασταυρίδης, Ε., 2020. *Οι ελληνοτουρκικές διαφορές στο θαλάσσιο χώρο από την οπτική του διεθνούς δικαίου*, s.l.: Policy Paper #36/2020, ΕΛΙΑΜΕΠ – https://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2020/07/Policy-paper-36- Papastavridis-9.7_Greek-v2.pdf.

Ρούκουνας, Ε., 2019. *Δημόσιο Διεθνές Δίκαιο*. 3 η έκδοση επιμ. Αθήνα : εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη.

Συρίγος, Α., 2020. *Ελληνοτουρκικές Σχέσεις*. Αθήνα: εκδ. Πατάκη.